

De Vlaming over “ons” milieu en “zijn” -gedrag

Resultaten van de APS-surveys 1996 en 2000

Ten geleide

De opdracht van de administratie Planning en Statistiek (APS) is het toekomstgerichte en geïntegreerde handelen van de Vlaamse overheid te ondersteunen. Dit houdt in dat inzichten worden verworven in feiten, in houdingen en gedragingen van actoren met betrekking tot beleidsrelevante thema's, en dat er signalen worden gegeven over vastgestelde of te verwachten ontwikkelingen.

Jaarlijks organiseert APS een survey naar waarden, houdingen en gedragingen van Vlamingen ten opzichte van een set van thema's die maatschappelijk relevant zijn en op de politieke agenda staan. In 1996 en 2000 kwam de milieuproblematiek aan bod.

De administratie analyseerde die gegevens. De eerste verwerkingen verschenen reeds in de verschillende edities van VRIND.

Hierna volgt een meer diepgaande statistische analyse. Die werd verricht door Lars Hegemann. Hij is binnen APS verantwoordelijk voor het beleidsdomein milieu. Een eerste aanzet kwam van zijn voorganger, Ann Van Causenbroeck.

Josée Lemaître
Directeur-generaal
Administratie Planning en Statistiek

Inhoudstafel

1	INLEIDING	7
2	LEESWIJZER	9
2.1	Methodologie	9
2.2	Termen en begrippen	11
2.3	Statistische maten	14
3	BESCHRIJVENDE ANALYSE	15
3.1	De belangrijkste doelstellingen voor de Vlamingen in 1996	15
3.2	De belangrijkste problemen volgens de Vlaming	17
3.2.1	Algemeen	17
3.2.2	De meest bedreigende vormen van milieuverontreiniging	19
3.3	In welke mate is het leefmilieu belangrijk voor de gezondheid?	20
3.4	Welk informatiekanaal wekt het meeste vertrouwen met betrekking tot correcte informatie over oorzaken van milieuverontreiniging?	21
3.5	Percepties en meningen van de Vlaming over de milieuproblematiek	22
3.5.1	Perceptie van de toestand	22
3.5.2	Perceptie van de problematiek	24
3.5.3	Wie is het meest verantwoordelijk voor de milieuverontreiniging?	25
3.5.4	Perceptie van de verantwoordelijkheden om bij te dragen aan de bescherming van het milieu en de bestrijding van de milieuvervuiling	27
3.5.5	De regulerende rol van de overheid (2000)	28
3.5.6	Wat zou de Vlaamse overheid kunnen doen?	29
3.5.7	Waarom zou de Vlaamse overheid meer moeten investeren? ...	31
3.5.8	Perceptie van de toekomstige situatie	33
3.6	Confrontatie met verschillende vormen van milieuverontreiniging	35
3.7	Bereidheid van de Vlaming voor milieu- en natuurbeschoud	37
3.7.1	Financiële offerbereidheid	38
3.7.2	Actiebereidheid	41
3.7.3	Zuinigheidsbereidheid	42
3.8	Autogebruik	45
3.9	Hoe milieubewust gedraagt de Vlaming zich?	50
3.9.1	Sorteren en recycleren	50
3.9.2	Actief afvalgedrag	52
3.9.3	Zuinigheidsgedrag	53
3.9.4	Aankoopgedrag: verpakkingen	55
3.9.5	Aankoopgedrag: biologisch voedsel	56
3.9.6	Aankoopgedrag: milieuvriendelijke producten	58
3.9.7	Betrokkenheid bij de natuur	59

4	SAMENVATTING	61
5	AANBEVELINGEN	63
6	BIBLIOGRAFIE	67
7	BIJLAGEN ..	68

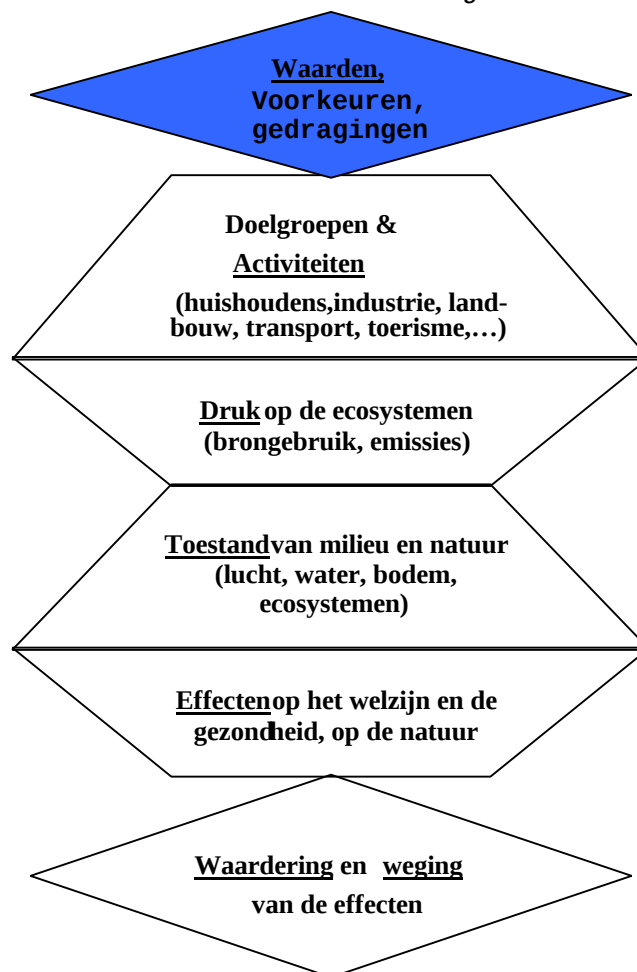
1 INLEIDING

De milieuvervuiling is een wereldwijd probleem waar zowel de geïndustrialiseerde als de niet-geïndustrialiseerde samenlevingen steeds meer mee te kampen krijgen. Ook in Vlaanderen is de balans tussen ecologie en economie precair. Aan het milieu gerelateerde problemen en vervuilingen worden vaak pas vele (tientallen) jaren later zichtbaar.

Proactieve en gestructureerde kennis hierover is belangrijk om het beleid te ondersteunen. Voor een succesvol milieubeleid is een maatschappelijk draagvlak evenwel onontbeerlijk.

Zoals in de beleidsnota Leefmilieu gesteld wordt, kan de klassieke verstoringsketen zonder de menselijke factor van waarden en waardering het beleidsvraagstuk niet in zijn totaliteit weergeven (fig. 1).

Figuur 1: de klassieke verstoringsketen, aangevuld met de waarden en waarderingen

De menselijke factor ligt aan de basis van alle maatschappelijke activiteiten. Mensen bezitten waarden vanwaaruit ze de wereld bekijken, waarden die ze nastreven, waarden die hen beïnvloeden. Waarden veranderen

niet zo snel. Ze vinden hun uitdrukking in de voorkeuren van de mensen voor goederen, diensten en activiteiten, en in gedragingen. Al die aspecten (waarden, voorkeuren, meningen, en gedragingen) kunnen veranderen, maar ze hebben elk hun eigen aangrijpingspunt.

De overheid is zich terdege bewust van het belang van een sterk maatschappelijk draagvlak om haar milieudoelstellingen te realiseren. Van de consumenten verlangt ze een aangepast consumptiepatroon met meer aandacht voor de kwaliteit en minder voor de materiële kwantiteit. Aan de bedrijven vraagt ze om op een milieuvriendelijker manier producten te produceren die beter zijn aangepast aan de milieueisen.

Zulke veranderingen wekken evenwel weerstand op. Wil de Vlaamse overheid succesvol zijn in het realiseren van haar doelstellingen, dan moeten zo veel mogelijk mensen en instituties de noodzaak van de voorgestelde milieumaatregelen beseffen en onderschrijven. Ook de overheid zelf wil haar eigen voorgeschreven milieumaatregelen onderschrijven. Het implementeren van de eigen milieumaatregelen is immers een belangrijk aspect in het tot stand brengen van een gedragswijziging bij de doelgroepen. De implementatie van de eigen milieumaatregelen maakt ook een efficiëntere handhaving van het milieubeleid mogelijk.

Via surveyonderzoek gaat de overheid na of ze erin slaagt om het waardepatroon en het patroon van gedragingen in een milieuvriendelijke richting te beïnvloeden.

2 LEESWIJZER

2.1 Methodologie

Surveyonderzoek is een courante onderzoeksmethode om het gedrag of de neerslag van het gedrag te bestuderen. We spreken over een survey als een groot aantal onderzoekselementen (individueen, huishoudens, bedrijven, organisaties) via aselechte steekproeftrekking wordt gekozen, en aan de onderzoekselementen vragen worden gesteld met behulp van een gestandaardiseerde vragenlijst in een interview (face to face, telefonisch, schriftelijk, via het internet). De verzamelde antwoorden worden numeriek verwerkt en geanalyseerd met behulp van statistische methoden. Op die manier uitgevoerd surveyonderzoek (aselechte trekking, voldoende grote steekproef, gestandaardiseerde vragenlijst) garandeert dat de resultaten veralgemeend kunnen worden voor de volledige populatie waaruit de steekproef getrokken is.

De survey 'Culturele verschuivingen in Vlaanderen' die de administratie Planning en Statistiek sinds 1996 jaarlijks organiseert (kortweg de APS-survey), is gebaseerd op een representatieve steekproef van de Nederlandstalige bevolking met de Belgische nationaliteit in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

De APS-survey omvat een jaarlijks terugkerend vast gedeelte dat peilt naar het algemeen welbevinden van de burger, de politieke verhoudingen, de gedragingen van de bevolking, en de verwachtingen met betrekking tot de overheid in het algemeen. Het variabele gedeelte focust elk jaar op een specifiek beleidsthema waarbij waarden, houdingen en gedragingen bij de bevolking worden bevraagd.

Zowel in 1996 als in 2000 werd in de APS-survey een onderdeel over milieu opgenomen. Er is gestreefd naar een zo groot mogelijke overeenkomst in de vragen, zodat een betrouwbare vergelijking tussen de verschillende jaren mogelijk wordt. Bij het onderdeel milieu komen evenwel niet alle vragen in beide jaren aan bod, en niet alle vragen die in beide jaren aan bod komen, hebben identiek dezelfde vorm. Het merendeel van de vragen is echter wel identiek. Als dat relevant is, worden de verschillen in vraagformulering en antwoordmogelijkheden expliciet vermeld.

De enquête wordt afgenomen bij 1500 Vlaamse respondenten in de periode tussen maart en juni. Telkens gaat het daarbij om face-to-face-interviews bij de

respondenten thuis. De steekproefomvang van 1996 bedraagt 1577 personen, die van 2000 bedraagt 1345 personen¹.

Stativaria 25 vertrekt van de gegevens die verzameld werden in de APS-surveys van 1996 en 2000. Een gedeelte van die gegevens werd al door Swyngedouw en Caals geanalyseerd in 2001. Zij ontwikkelden een (niet gepubliceerd) meetmodel voor algemene milieuattitude, voor verschillende onderdelen van milieuattitude, en voor verschillende componenten van het milieugedrag op basis van de APS-survey.

Stativaria 25 biedt een verdere analyse van de singuliere gegevens waarop deze modellen gebaseerd zijn, en een beschrijvende analyse van alle vragen in de APS-survey die betrekking hebben op het milieu. Bijkomende analyses van deze gegevens kunnen op specifieke aanvraag bekomen worden bij de Administratie Planning en Statistiek.

We opteren voor een thematische rapportage van de gegevens, eerder dan voor een chronologische aanpak. Die thematische aanpak biedt een beter conceptueel overzicht van de toch wel veelzijdige problematiek van het leefmilieu. We beginnen bij de meer algemene vragen en we gaan geleidelijk over naar specifieke kennis van milieuvriendelijke alternatieven. De demografische variabelen worden telkens besproken in de context van de algemene vergelijking over de twee jaren.

Telkens wordt de vraag volledig cursief gezet om een goed begrip van de resultaten te bevorderen.

¹De geïnteresseerde lezer vindt aanvullende informatie over surveys in het algemeen op de APS-website (<http://www.vlaanderen.be/aps>).

2.2 Termen en begrippen

In de APS-survey wordt gepeild naar waarden, voorkeuren, percepties, meningen, feiten, en (gerapporteerde) gedragingen. Die begrippen worden hier kort toegelicht.

Waarden Waarden worden afgeleid uit vragen die peilen naar de doelstellingen die de Vlaming belangrijk vindt.

Waarden zijn erg algemeen en beïnvloeden zowat alle aspecten van het mens-zijn: zowel de manier waarop men percipieert, de voorkeuren die men erop na houdt, de meningen die men zich vormt, wat men doet, en hoe men dat dan doet. Waarden beïnvloeden het belang dat een respondent hecht aan een of andere doelstelling in relatie tot andere doelstellingen. Waarden worden in de loop van het leven opgebouwd. Er komen in deze analyse echter niet veel vragen naar waarden aan bod.

Voorkeuren *'Kunt u mij zeggen in welke mate u voorstander bent van hogere heffingen op water en op elektriciteit en brandstof?'* is een typische vraag naar voorkeur.

Deze uitspraak komt aan bod tussen een aantal andere uitspraken en probeert na te gaan welke van de verschillende items het meest de voorkeur wegdraagt van de Vlaming. Ook de vraag naar het vertrouwen in verschillende instellingen met betrekking tot correcte informatie over milieuvervuiling is een vraag naar voorkeur. Als men veel vertrouwen heeft in universitaire onderzoeksinstellingen, dan genieten die instellingen de voorkeur van de Vlamingen m.b.t. correcte informatie over milieuvervuiling.

Perceptie De term perceptie en de termen waarneming en ervaring worden in de APS-survey door elkaar gebruikt. Percepties worden voor een niet onbelangrijk stuk gevormd en vervormd door de waarden die men erop na houdt. De meeste vragen die in deze analyse aan bod komen, zijn vragen naar hoe de Vlaming bepaalde zaken waarneemt, ervaart of percipieert. Die perceptie kan een feit betreffen (confrontatie met bepaalde vormen van milieuhinder, zie hieronder), of een mening (*'De toestand van het leefmilieu is problematisch'*). Meningen, en uiteindelijk ook normen en waarden, worden in essentie gevormd door een accumulatie van percepties.

Als u elke dag een erge stank **waarneemt** in Vlaanderen, dan gaat u na een tijd de **mening** vormen dat het stinkt in Vlaanderen. Als de stank lang aanhoudt, gaat u veel belang hechten aan dit aspect in het leefmilieu en dan evolueert de mening dat het stinkt in Vlaanderen tot de **waarde** dat het leefmilieu in Vlaanderen belangrijk is (en wellicht dat er meer aandacht aan moet worden geschonken).

Waarden en percepties beïnvloeden elkaar onderling. Ze versterken of verzwakken elkaar, en om een draagvlak te creëren is het scheppen van de juiste voorwaarden op beide terreinen een *conditio sine qua non*.

Meningen Naast het grote aandeel vragen over perceptie, zijn er ook vele vragen naar meningen. Een voorbeeld van zo een vraag is: *'Er zijn belangrijker dingen te doen in het leven dan het milieu te beschermen'*. Die vraag kan beantwoord worden met: *helemaal eens, eens, noch eens noch oneens, oneens, helemaal oneens*. Meningen worden gevormd uit een combinatie van percepties en waarden. Ze zijn soms gemakkelijker beïnvloedbaar dan waarden.

Feiten Bepaalde vragen gaan over feiten, bijvoorbeeld: *'Ik zal een aantal vormen van milieuverontreiniging voorlezen. Kunt u me zeggen in welke mate u zelf, hier in Vlaanderen, met (elk van) deze vormen van milieuverontreiniging geconfronteerd wordt?'*. Die vraag kan beantwoord worden met: *zeer veel, eerder veel, niet veel en niet weinig, eerder weinig, zeer weinig, niet mee geconfronteerd*. Het moet opgemerkt worden dat de vragen naar feiten in een survey in de strikte zin eigenlijk vragen naar de perceptie van feiten zijn. Als we bijvoorbeeld het naakte feit willen meten hoe vaak iemand met 'stank veroorzaakt door fabrieken' geconfronteerd wordt, moeten we aan elke respondent een stankmetertje uitdelen. Dat metertje mag enkel de stank die veroorzaakt wordt door fabrieken meten. De respondent moet dit metertje dan ook nog eens lang genoeg bij zich dragen om voldoende goede gegevens te verkrijgen. Die werkwijze is zeer arbeids- en kostenintensief en is niet altijd mogelijk.

Om dan toch een zo goed mogelijk antwoord te krijgen op vragen naar feiten, worden enkele controlemechanismen ingebouwd in de methodologie van de survey. Ten eerste worden de vragen en de structuur van de survey zeer zorgvuldig gecontroleerd op begrijpelijkheid en interne consistentie in een kwalitatief vooronderzoek. Voorts worden de enquêteurs uitgebreid en intensief opgeleid. Zo leren de enquêteurs hoe ze de vragen correct kunnen voorlezen, zodat alle respondenten hetzelfde te horen krijgen (zelfde perceptie van de vragen). Samen met de enquêteurs wordt er ten slotte uitgebreid ingegaan op de betekenis van de vragen en hun doel, zodat alle enquêteurs de vragenlijst goed begrijpen en (enkel als dat nodig blijkt) toelichting kunnen geven aan de respondenten. De schijnbaar triviale feitelijke vraag: *'Hoeveel kinderen hebt u?'* wordt bijvoorbeeld toegelicht met de aanvulling: *'aangenomen kinderen, doodgeboren kinderen, stiefkinderen, en kinderen die niet meer thuis wonen inbegrepen'*. Door deze maatregelen te nemen kunnen we aannemen dat de vragen naar feiten op een uniforme manier gesteld worden en ook op een uniforme manier beantwoord worden. Deze methode kan niet garanderen dat wat men zegt ook effectief overeenkomt met de waarheid. Deze aanpak zorgt er wél

voor dat de resultaten van verschillende participanten en van verschillende jaren vergelijkbaar zijn.

Gerapporteerde gedragingen Voor de vragen naar gedrag geldt hetgeen hierboven over feiten uitgelegd werd evenzeer, maar er is een extra probleem, namelijk de sociale wenselijkheid. Sociale wenselijkheid is een mechanisme dat in werking treedt wanneer men mensen iets vraagt over onderwerpen waarover een duidelijke sociale consensus bestaat. Zo is het ondertussen bijvoorbeeld algemeen aanvaard dat u afval sorteert. Als men vraagt of u afval sorteert, zult u geneigd zijn om u aan te passen aan het sociaal wenselijke gedrag. U zult dus sneller 'ja' te antwoorden, ook al sorteert u uw afval niet. Ook hier zorgt de methodologie ervoor dat we de resultaten van verschillende participanten en van verschillende jaren kunnen vergelijken. We gaan er met andere woorden van uit dat de invloed van de sociale wenselijkheid even groot is gebleven voor alle vragen.

2.3 Statistische maten

De beschrijving van de resultaten gebeurt voornamelijk aan de hand van procenten. De verschillen tussen de twee jaren worden in de tabellen uitgedrukt in procentpunten. Als op een bepaalde vraag in het jaar 1996 bijvoorbeeld 25% 'ja' antwoordde, en in 2000 antwoordde 50% van de respondenten 'ja' op diezelfde vraag, dan nemen we een stijging van 25 procentpunten waar. In procenten uitgedrukt bedraagt de stijging ten opzichte van 1996 echter 100% ($100 \cdot \{(50-25)/25\} = 100\%$). Het aantal 'ja'-antwoorden is dus verdubbeld. In de tekst wordt de evolutie meestal in procenten uitgedrukt.

De aantallen waarop de procenten in individuele cellen betrekking hebben (N-waarden) worden niet voor alle tabellen weergegeven. Ze worden enkel gerapporteerd als minstens één cel minder dan 50 steekproefelementen bevat. Wegens de grootte van de steekproeven voor de survey komt dat slechts sporadisch voor. Bij de weging en de steekproefkenmerken (zie bijlagen 1 en 2) worden de gewogen N-waarden wel opgenomen. De N-waarden bevinden zich steeds tussen haakjes naast of onder de percentages in de tabel.

De X²-toets wordt gebruikt om contrasten te vergelijken. Zo worden bijvoorbeeld de categorieën 'helemaal eens' en 'eens' geregeld samengenomen om het aantal duidelijke voorstanders af te bakenen. De X²-kwadraat toets wordt ook gebruikt om antwoordpatronen te vergelijken, maar zegt in dat geval niets over de evolutie van het gemiddelde. Enkel als er slechts twee antwoordmogelijkheden zijn (ja - nee, of bij contrastcodering), geeft de X²-toets aan of het gemiddelde aantal ja-antwoorden gestegen is of niet. Als de X²-toets werd gebruikt om antwoordpatronen te toetsen, werd die vaak aangevuld met een F-toets, die wel nagaat of het gemiddelde over de twee jaren al dan niet verschillend is. De F-toets werd ook gebruikt voor het toetsen van lineaire trends tussen demografische en milieuvariabelen. In de tabellen is de bovenste waarde steeds de toetsingsgrootte (de X²- of F-waarde), en de onderste steeds het significantieniveau (de p-waarde). Steeds wordt de exacte p-waarde vermeld, behalve als de p-waarde kleiner is dan 0,001. De geïnteresseerde lezer vindt op de website van APS meer informatie over statistiek in het algemeen.

3 BESCHRIJVENDE ANALYSE

3.1 De belangrijkste doelstellingen voor de Vlamingen in 1996

In 1996 werd gepeild naar de doelstellingen die de burger belangrijk vindt.

‘In de politiek is het soms onmogelijk om verschillende zaken tegelijkertijd te bereiken. Wilt u nu uit deze 12 doelstellingen aangeven welke voor u de vijf belangrijkste zijn?’

Eén doelstelling steekt torenhoog boven de andere uit: *‘misdadigheid bestrijden’* (73,0%). De doelstelling die op de tweede plaats komt is *‘de leefomgeving van de mensen verbeteren’* (58,1%), zelfs nog vóór *‘een stabiele economie behouden’* (57,1%). We zullen verder zien dat een groot deel van de Vlamingen bereid is om zowel financiële als andere inspanningen te doen om de leefomgeving en het leefmilieu te verbeteren.

Het relatieve belang van deze doelstellingen verschilt nogal naar gelang van het opleidingsniveau van de Vlamingen. Zo blijkt voor de universitairere *‘de leefomgeving van de mensen verbeteren’* de belangrijkste doelstelling te zijn (74,5%), terwijl even veel laagopgeleiden (73,5%) *‘prijsstijgingen tegengaan’* belangrijk vinden. Het belang van *‘misdadigheid bestrijden’* neemt af naarmate de respondenten een hoger diploma hebben (lineaire trend: $F=5,75$; $p<,001$). *‘Meer inspraak in regeringsbeslissingen’* komt slechts op een negende plaats in het waardelijstje van de Vlaming anno 1996.

Tabel 1: procentuele verdeling over de vijf belangrijkste doelstellingen, per opleidingsniveau, 1996

	geen/lo	lager sec	hoger sec	nuho	unief	gemiddelde	χ^2 p-waarde
1 Misdadigheid bestrijden	79,9	78,8	69,6	66,5	61,8	73,0	22,84 <,001
2 De leefomgeving van de mensen verbeteren	50,4	59,7	58	63,4	74,5	58,1	24,86 <,001
3 Een stabiele economie behouden	49,9	48,8	62,2	67,2	69	57,1	39,94 <,001
4 Prijsstijgingen tegengaan	73,5	60,1	47,4	37	17	52,4	129,61 <,001
5 Orde handhaven in het land	62,6	49,2	48,2	37,8	48,7	49,9	30,41 <,001
6 De vrije meningsuiting beschermen	22,9	34,6	44,5	42,5	60	38,4	66,28 <,001
7 Behouden van een hoge graad van economische groei	34,9	36	35,1	37,4	45,5	36,2	4,63 ,33
8 Een vriendelijker en minder onpersoonlijke samenleving uitbouwen	28,6	27,9	35,2	47,5	33,5	34,3	31,21 <,001
9 De mensen meer inspraak geven in de regeringsbeslissingen	29,7	35,3	34,9	34,8	33,6	34,1	4,39 ,36
10 Een samenleving uitbouwen waar ideeën belangrijker zijn dan geld	26,8	28,8	29,1	34,1	37,6	30,0	7,26 ,12
11 De mensen meer inspraak geven in beslissingen op het werk	31,7	31,1	29	26,7	13,1	29,1	12,91 ,012
12 Het land verzekeren van een sterk leger	4,9	4,9	4,2	2,5	0,0	3,8	6,30 ,18

‘De leefomgeving van de mensen verbeteren’ kwam in 1996 op de tweede plaats (58,1%) in het lijstje van de vijf meest belangrijke doelstellingen voor de Vlamingen in 1996.

3.2 De belangrijkste problemen volgens de Vlaming

3.2.1 Algemeen

‘Wilt u onder deze problemen de voor u vijf belangrijkste aanduiden?’

Een lijst met 24 problemen wordt voorgelegd. Daaruit moet de respondent vijf problemen kiezen.

Er is een grote verschuiving merkbaar voor problemen die feitelijk ook evolueren in de tijd. In 1996 was de werkloosheid (met 52,9%) een absolute koploper, terwijl in 2000 de werkloosheid terugviel tot een 15de plaats (nog slechts 18,9%). Een parallellisme met de feitelijke heropleving van de economie en de daarmee gepaard gaande daling van de werkloosheid is evident. Bij de verkeersdruk nemen we een omgekeerde trend waar. Er is een stijging van bijna 50%, met als gevolg dat een derde van de Vlamingen in 2000 de verkeersdruk al een ellende vond. De steeds langer wordende files zijn hieraan wellicht niet vreemd. Het is opmerkelijk dat de problematisering van de milieuvervuiling door de Vlamingen eerder stabiel blijft: 39,8% in 1996, en 39,5% in 2000 (tabel 2). Door de jaren heen blijft een groot aandeel van de Vlamingen ook bekommerd over het druggebruik bij jongeren (41,6% in 1996 en 41,1% in 2000).

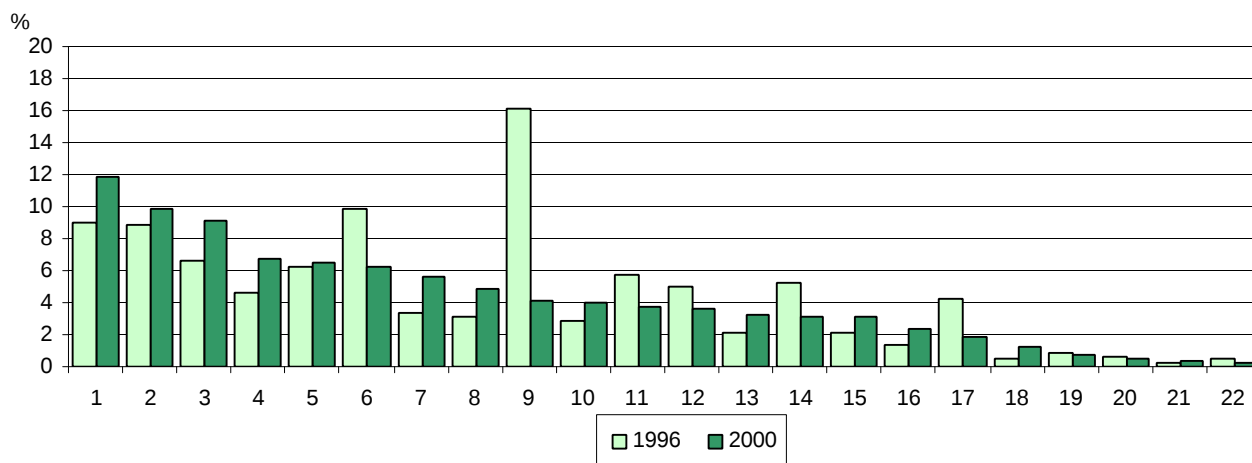
Tabel 2: procentuele verdeling over en evolutie van de vijf belangrijkste problemen voor de Vlaming

	Volgorde 1996	Volgorde 2000
1	Werkloosheid (52,9%)	Druggebruik bij jongeren (41,1%)
2	Druggebruik bij jongeren (41,6%)	Milieuvervuiling (39,5%)
3	Milieuvervuiling (39,8%)	Verkeersdruk (33,48%)
4	Belastingdruk (36,3%)	Onveiligheid op straat (31,29%)
5	Aids (28,8%)	Belastingdruk (31,14%)

‘Van deze vijf problemen die voor u belangrijk zijn, welk vindt u nu het belangrijkste?’

Hoewel ‘milieuvervuiling’ een stabiele plaats blijft handhaven in het lijstje van de vijf belangrijkste problemen, blijkt er toch een verschuiving opgetreden te zijn naar de *prioriteit* die eraan gegeven wordt. In 1996 was de milieuvervuiling hét belangrijkste probleem voor 6,6% van de Vlamingen. In 2000 was de milieuvervuiling hét belangrijkste probleem voor 9,2% van de Vlamingen. Dat is een stijging met bijna 40% ($\chi^2=6,95$; $p=,008$) (figuur 2).

Figuur 2: procentuele verdeling over en evolutie van het belangrijkste probleem voor de Vlaming

Legende:

- 1 het wegvallen van normen en waarden bij mensen
- 2 het druggebruik bij jongeren
- 3 de milieuvervuiling
- 4 de onveiligheid op straat
- 5 de pensioenzekerheid
- 6 de belastingdruk
- 7 de verkeersdruk
- 8 de vreemdelingen
- 9 de werkloosheid
- 10 armoede in België
- 11 oorlogen en etnische conflicten
- 12 Aids
- 13 het racisme
- 14 hoge kostprijs sociale zekerheid
- 15 derdewereldproblematiek
- 16 eenzaamheid en vereenzaming
- 17 politiek gesjoemel en corruptie
- 18 euthanasie
- 19 fraude en belastingontduiking
- 20 de sensatiezucht van de media
- 21 de spanningen tussen Vlamingen en Walen
- 22 de overheidsschuld

Opmerkelijk is dat 'het wegvallen van normen en waarden bij mensen' voor vele Vlamingen het belangrijkste probleem is in 2000.

Ook de onveiligheid op straat en de toenemende verkeersdruk is voor steeds meer Vlamingen het belangrijkste probleem.

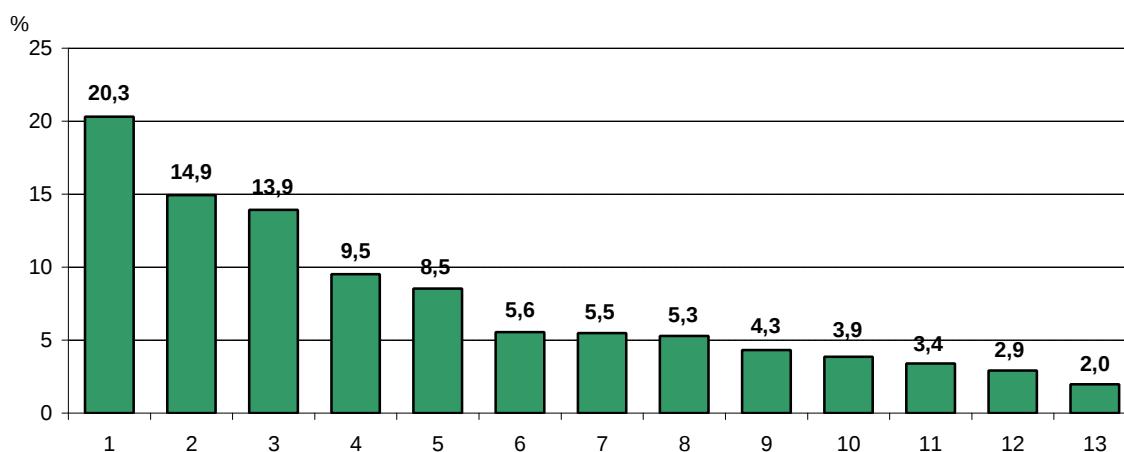
Milieuvervuiling wordt door een groot aantal Vlamingen als een van de vijf belangrijkste problemen gezien. Een toenemend aantal Vlamingen ervaart de milieuvervuiling zelfs als het belangrijkste probleem (40% meer in 2000 dan in 1996). Milieuvervuiling als belangrijkste probleem schuift daarmee op van een vijfde plaats in 1996 naar een derde plaats in 2000.

3.2.2 De meest bedreigende vormen van milieuverontreiniging

In 2000 werd gevraagd naar de drie *meest bedreigende vormen* van milieuverontreiniging. In de ogen van de Vlamingen is 'verspreiding van gevaarlijke stoffen in het milieu' de grootste bedreiging (46,0%), gevolgd door 'luchtvervuiling in de steden' (36,9%), het 'gat in de ozonlaag' (35,6%), en 'de afvalberg' (32,1%). Waar de Vlaming in 2000 het minst van wakker ligt, is 'geurhinder' (6,9%), 'geluidshinder' (11,4%), 'genetische manipulatie' (14,3%), en 'mestoverschotten' (15,2%).

Op de vraag 'Welke van deze drie vormen van milieuverontreiniging vindt u nu het meest bedreigend?' duiken dezelfde vier op, maar verandert de volgorde lichtjes (figuur 3).

Figuur 3: procentuele verdeling over de meest bedreigende vormen van milieuverontreiniging (2000)

Legende:

- 1 verspreiding gevaarlijke stoffen in milieu
- 2 gat in de ozonlaag
- 3 luchtvervuiling in de steden (ozon)
- 4 de afvalberg
- 5 broeikaseffect
- 6 uitputting van de watervoorraden
- 7 verontreiniging van onze rivieren
- 8 uitsterven van dier- en plantensoorten
- 9 genetische manipulatie
- 10 geluidshinder
- 11 mestoverschotten
- 12 aantasting bossen door verzuring
- 13 geurhinder

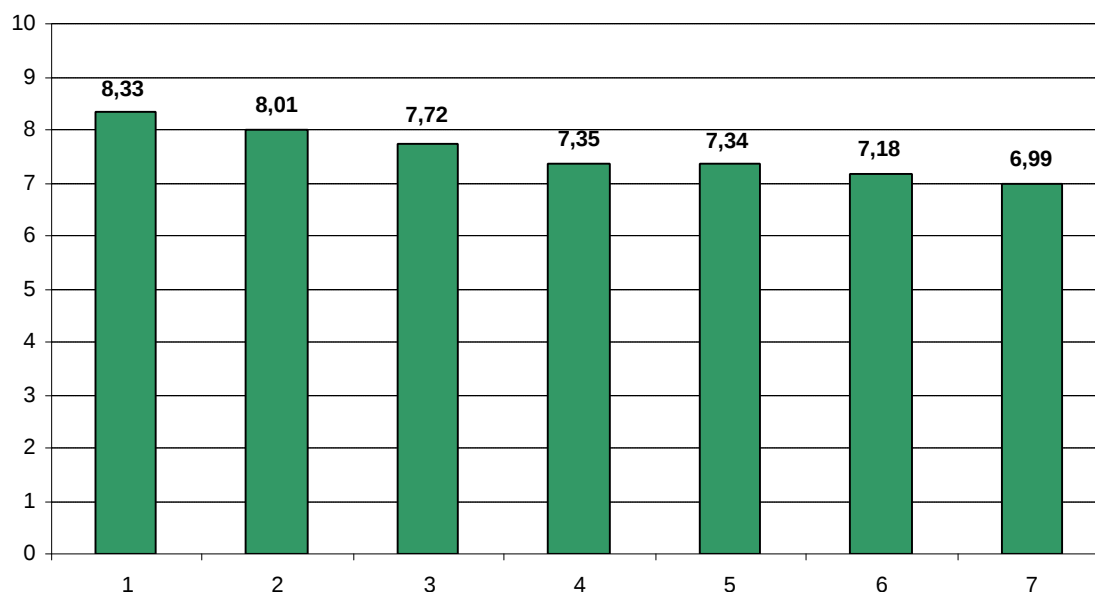
'Verspreiding van gevaarlijke stoffen in het milieu' is voor de Vlaming duidelijk de meest bedreigende vorm van milieuverontreiniging in 2000.

3.3 In welke mate is het leefmilieu belangrijk voor de gezondheid?

Het leefmilieu is ook belangrijk omdat het onze gezondheid beïnvloedt. Maar hoe percipieert de Vlaming die relatie?

'Kan u voor elk van die zaken aangeven in welke mate u ze belangrijk vindt voor uw gezondheid? Een score 0 betekent dat dit volgens u helemaal niet belangrijk is en een score 10 dat dit zeer belangrijk is.'

Figuur 4: gemiddelde score op 10 met betrekking tot het belang van de volgende zaken voor de gezondheid (2000)

Legende:

- 1 leefgewoonten (rookgedrag, eetgewoonten, lichaamsbeweging, ...)
- 2 leefmilieu (water, lucht, bodem)
- 3 arbeidsomstandigheden (werkdruk, mogelijkheid om gezond en veilig te werken, ...)
- 4 woonomgeving
- 5 sociale contacten (gezin, collega's vrienden, ...)
- 6 erfelijke factoren
- 7 inkomen

We zien dat na de eigen leefgewoonten het leefmilieu als meest belangrijk voor de gezondheid wordt gepercipieerd.

3.4 Welk informatiekanaal wekt het meeste vertrouwen met betrekking tot correcte informatie over de oorzaken van milieuverontreiniging?

‘Mensen krijgen informatie over de oorzaken van milieuverontreiniging uit verschillende bronnen. Hoeveel vertrouwen stelt u in elk van de volgende bronnen voor correcte informatie over oorzaken van milieuverontreiniging?’

Tabel 3: procentuele verdeling over de mate van vertrouwen die men heeft in correcte informatie over de oorzaken van milieuverontreiniging (2000)

	zeer veel + veel	een beetje	niet veel + helemaal geen
1 Universitaire onderzoeksinstituten	76,6	20,2	3,2
2 Onderwijs	64,6	29,9	5,4
3 Milieuorganisaties	53,6	34	12,3
4 Radio of tv	26,3	46,9	26,7
5 Overheid	20,9	51,6	27,5
6 Kranten	17,8	44,8	37,4
7 Bedrijven en industrie	8,1	37,5	54,3

De universitaire onderzoeksinstituten steken torenhoog boven de andere informatiekanalen uit. Ruim drie vierde van de Vlamingen heeft veel tot zeer veel vertrouwen in de informatie over de milieuvervuiling die de universitaire onderzoeksinstituten verspreiden. Ook het onderwijs geniet daarin het vertrouwen van bijna twee derde van de Vlamingen. Milieuorganisaties worden ook door iets meer dan de helft van de Vlamingen als bron voor correcte informatie over de milieuvervuiling ervaren. Opmerkelijk is de vaststelling dat de Vlamingen ook weinig vertrouwen stellen in de kranten als het gaat om correcte informatie met betrekking tot de milieuvervuiling. Bedrijven en industrie bengelen helemaal achteraan. Dat is vermoedelijk zo omdat ze als belangrijkste oorzaak worden gezien van de vervuiling (zie 3.5.5)

3.5 Percepties en meningen van de Vlaming over de milieuproblematiek

Is men van mening dat het milieuprobleem wordt veroorzaakt door één bepaald deel van de maatschappij of zijn meerdere groepen hiervoor verantwoordelijk? Wie kan het meest bijdragen aan de bestrijding ervan? Welke rol bedeeft de Vlaming de overheid toe? Vindt de Vlaming dat de overheid genoeg doet om het milieu te beschermen? Welke concrete maatregelen zou de overheid dan moeten nemen?

3.5.1 Perceptie van de toestand

Aan de hand van acht vragen werd zowel in 1996 als in 2000 naar de mening of houding ten opzichte van bepaalde milieuthema's gepeild. Men kreeg de volgende antwoordmogelijkheden: helemaal eens, eens, noch eens noch oneens, oneens, of helemaal oneens, op de volgende vragen:

1. *Lucht, water en bodem in Vlaanderen zijn sterk verontreinigd.*
2. *De toestand van ons leefmilieu is problematisch.*
3. *De meeste milieuproblemen in Vlaanderen worden overdreven.*
4. *Ik maak me zelden zorgen over de milieuvervuiling in Vlaanderen.*
5. *Al dat praten over milieuvervuiling maakt de mensen ongeruster dan nodig is.*
6. *We maken ons tegenwoordig te veel zorgen over de toekomst van het milieu en te weinig over de prijzen en de werkgelegenheid.*
7. *Vrijwel alles wat we in het moderne leven doen, schaadt het milieu.*
8. *De mensen maken zich er te veel zorgen over dat de vooruitgang het milieu zal schaden.*

De laatste drie vragen werden enkel in 2000 gesteld.

Tabel 4: percentage van de respondenten dat het 'eens' of 'helemaal eens' is met de volgende uitspraken

	1996	2000	Vershil	X ² p-waarde
Lucht, water, en bodem in Vlaanderen zijn sterk verontreinigd.	81,9	77,8	-4,1	7,40 ,007
De toestand van ons leefmilieu is problematisch.	66,6	67,8	+1,2	,48 ,49
De meeste milieuproblemen in Vlaanderen worden overdreven.	26,0	24,6	-2,6	,741 ,39
Ik maak me zelden zorgen over milieuvervuiling in Vlaanderen.	26,2	23,6	-1,4	2,62 ,11
Al dat praten over milieuvervuiling in Vlaanderen maakt mensen ongeruster dan nodig is.	35,9	36,8	+0,9	,25 ,62

Tabel 5: percentage van de respondenten dat het 'eens' of 'helemaal eens' is met de volgende uitspraken (2000)

	2000
We maken ons tegenwoordig te veel zorgen over de toekomst van het milieu en te weinig over de prijzen en de werkgelegenheid.	32,6
Vrijwel alles wat we in het moderne leven doen, schaadt het milieu.	36,6
De mensen maken zich er te veel zorgen over dat de vooruitgang het milieu zal schaden.	32,0

We zien dat de perceptie van een sterk verontreinigd Vlaanderen beduidend beter is geworden (-4,1 procentpunt). De overige verschillen zijn niet significant. Toch vindt nog meer dan 77% van de Vlamingen dat Vlaanderen sterk verontreinigd is, en ruim twee derde vindt dat de toestand van ons leefmilieu problematisch is.

Nauwelijks een vierde vindt dat de meeste milieuproblemen overdreven worden, en nog minder mensen maken zich zelden zorgen over de milieuvervuiling. Een derde vindt dat erover praten meer ongerust maakt dan nodig is.

In het algemeen is de perceptie van de toestand weinig gewijzigd .

Tabel 6: procentuele verdeling over de geslachten van de respondenten die het 'eens' of 'helemaal eens' zijn met de uitspraak: 'Lucht, water en bodem in Vlaanderen zijn sterk verontreinigd'

		man	Vrouw	Vershil	X ² p-waarde
Eens + helemaal eens dat lucht, water en bodem in Vlaanderen sterk verontreinigd zijn	1996	78,3	85,2	+6,9	12,38 <,001
	2000	72,8	83,1	+8,3	20,65 <,001
	Vershil	-5,5	-2,1		
	X ²	5,92	1,10		
	p-waarde	,015	,30		

De perceptie van de kritieke situatie van het milieu ligt hoger bij vrouwen dan bij mannen, zowel in 1996 als in 2000. De perceptie dat Vlaanderen sterk verontreinigd is, is enkel gedaald bij de mannen.

Het bewustzijn dat de situatie van het leefmilieu ernstig is, leeft dus bij een overgroot deel van de Vlamingen, nog meer bij de vrouwen dan bij de mannen.

3.5.2 Perceptie van de problematiek

'In welke mate bent u het eens of oneens met de volgende beweringen?'

Tabel 7: percentage van de respondenten dat het 'eens' of 'helemaal eens' is met de volgende uitspraken (2000)

Ik doe wat goed is voor het milieu, zelfs als me dat meer geld of tijd kost	62,8
Voor iemand zoals ik is het gewoon te moeilijk om veel voor het milieu te doen	29,3
Het heeft geen zin dat ik mij inzet voor het milieu als de anderen het niet doen	26,5
Veel van de beweringen over milieubedreigingen zijn overdreven	24,7
Er zijn belangrijker dingen te doen in het leven dan het milieu beschermen	21,3

62,8% van de Vlamingen beweert te doen wat goed is voor het milieu, zelfs als dat meer geld of tijd kost. Ongeveer een kwart van de Vlamingen vindt dat de beweringen van de milieubedreigingen overdreven zijn, en dat het geen zin heeft om zich in te zetten voor het milieu als anderen het niet doen. Bijna 30% vindt dat het te moeilijk is om zelf veel voor het milieu te doen. Ongeveer een vijfde vindt dat er belangrijker dingen te doen zijn in het leven dan het milieu te beschermen. Veel Vlamingen zeggen dat ze dingen doen die goed zijn voor het milieu. Dat blijkt evenwel niet altijd uit de concrete vragen over hun gedrag (zie 3.8 en 3.9).

'Algemeen gesproken, is het volgens u wel of niet mogelijk om de milieuvervuiling in Vlaanderen echt tegen te gaan?'

Tabel 8: procentuele verdeling over en evolutie van het subjectieve geloof dat het mogelijk is om de milieuvervuiling in Vlaanderen echt tegen te gaan

		1996	2000	Vershil
Algemeen gesproken, is het volgens u wel of niet mogelijk om de milieuvervuiling in Vlaanderen echt tegen te gaan?	zeer goed mogelijk	16,0	14,1	-1,8
	best mogelijk	54,7	50,5	-4,2
	min of meer mogelijk	19,1	24,9	+5,8
	weinig of niet mogelijk	8,5	8,9	+0,3
	totaal onmogelijk	1,7	1,7	+0,0

$\chi^2=15,19$; $p=,004$

$F=4,73$; $p=,014$

Het optimisme dat de milieuvervuiling best of zeer goed tegen te gaan is, is sterk gedaald: van 70,7% naar 64,6% ($\chi^2=12,04$; $p=,001$). Er is bezorgdheid (min of meer mogelijk tot totaal onmogelijk) aan het groeien (+20%) bij de

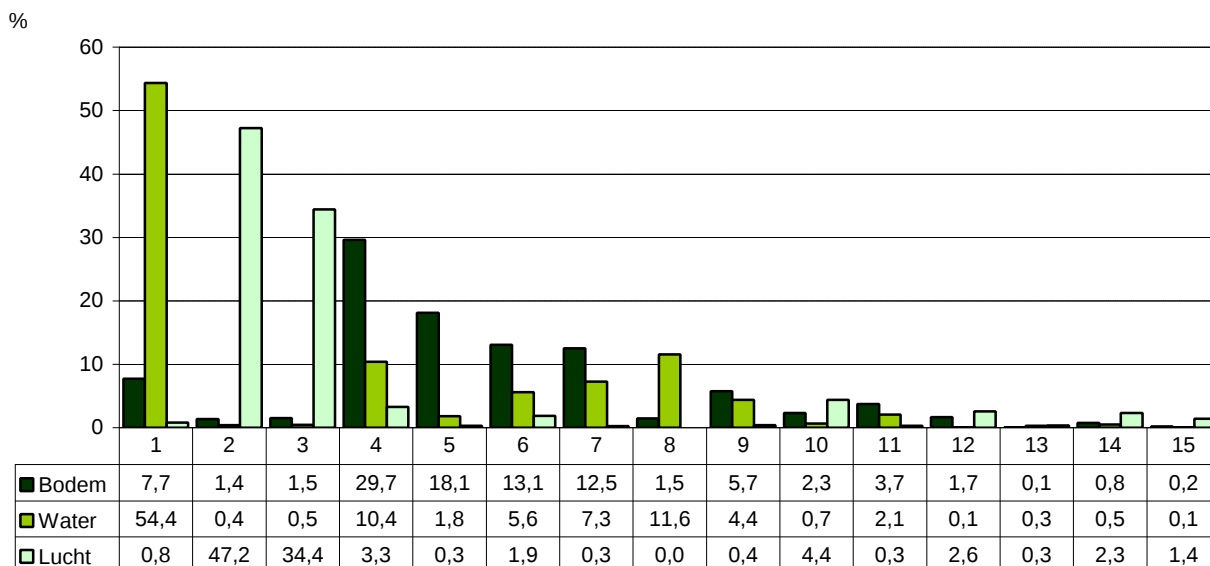
burgers over de mogelijkheid om de milieuvervuiling onder controle te krijgen. Desondanks blijft nog 64,6% ervan overtuigd dat dit best tot zeer goed mogelijk is.

Vele Vlamingen (62,8%) vinden dat zij zelf doen wat goed is voor het milieu. Maar het optimisme dat de milieuvervuiling best of zeer goed tegen te gaan is, daalt. In 2000 geloofde meer dan een derde er niet echt meer in.

3.5.3 Wie is het meest verantwoordelijk voor milieuverontreiniging

'Welke van deze zaken is volgens u het meeste verantwoordelijk voor de (bodem-, water-, lucht-)vervuiling?'

Figuur 5: procentuele verdeling over 'het meest verantwoordelijk voor bodem-, water-, en luchtvervuiling' (1996)

Legende:

- 1 afvalwater van de industrie
- 2 de uitlaatgassen van de industrie
- 3 wegverkeer
- 4 afval van industrie (zware metalen en chemisch afval)
- 5 stortplaatsen en afvalbergen
- 6 insecticiden en onkruidverdelgers
- 7 overbesteding
- 8 afvalwater van de huishoudens
- 9 afval van veeteelt, varkensteelt en pluimveebedrijven
- 10 kerncentrales
- 11 dierlijke mest
- 12 ontbossing
- 13 elektriciteit opwekken
- 14 huishoudelijk afval verbranden
- 15 gebouwen verwarmen

De vraag is opgesplitst naar bodem-, water-, en luchtvervuiling. De grafische voorstelling in de figuur toont aan dat er ruwweg drie groepen te onderscheiden zijn: '1, 2, 3, en 4' horen samen (tot een derde van de Vlamingen vond die groep de hoofdverantwoordelijke voor een of andere vervuiling), '5, 6, 7, en 8' (tot 10% van de Vlamingen beschouwt die groep als hoofdverantwoordelijk), en '9 tot en met 15' (nergens meer dan 10% van de Vlamingen beschouwt die laatste groep als hoofdverantwoordelijk).

Per soort vervuiling geeft dat het volgende plaatje. Voor de bodemvervuiling was dat voornamelijk het *'afval van industrie (zware metalen en chemisch afval)'* (29,7%), *'stortplaatsen en afvalbergen'* (18,1%), *'insecticiden en onkruidverdelgers'* (13,1%) en *'overbemesting'* (12,5%). Voor de watervervuiling was dat vooral het *'afvalwater van de industrie'* (54,4%), *'afvalwater van huishoudens'* (11,6%) en *'afval van industrie (zware metalen en chemisch afval)'* (10,4%). Voor de luchtvervuiling zijn vooral *'de uitlaatgassen van de industrie'* (47,2%) en *'wegverkeer'* (47,2%) verantwoordelijk.

De Vlaamse burger vond in 1996 de industrie de hoofdverantwoordelijke voor zowat alle vormen van milieuverontreiniging (zowel bodem-, water-, als luchtvervuiling). Dat komt niet noodzakelijk overeen met de huidige toestand. In de Milieu- en natuurrapporten van de VMM (Mira-T) en op op de website van APS kan de geïnteresseerde lezer steeds de meest recente evolutie van de verschillende bronnen van milieuvervuiling raadplegen.

We kunnen zonder meer stellen dat het **imago** van de industrie in Vlaanderen inzake milieuvervuiling negatief is. Ook voor de communicatie hierover scoort de industrie rondt slecht (zie 3.4).

In 1996 werd de industrie als de hoofdverantwoordelijke gezien voor zowel bodem-, water-, als luchtvervuiling. Het wegverkeer werd door meer dan een derde van de Vlamingen als hoofdverantwoordelijke gezien voor de luchtvervuiling.

3.5.4 Perceptie van de verantwoordelijkheden om bij te dragen aan de bescherming van het milieu en de bestrijding van de milieuvervuiling

'Welke groep kan volgens u het meest doen om het milieu te beschermen en de milieuvervuiling tegen te gaan?'

Tabel 9: procentuele verdeling over wie in de eerste, tweede en derde plaats het meest kan doen om het milieu te beschermen en de milieuvervuiling tegen te gaan

	1996			2000		
	meeste	tweede	derde	meeste	tweede	derde
Mensen zoals u en ik	28,0	16,7	26,3	25,3	17,1	24,7
De landbouwers en (pluim)veeteeltbedrijven	4,5	20,0	33,5	6,4	21,9	36,3
De overheid	29,8	26,3	18,7	23,7	26,1	22,7
De industrie	37,7	36,9	21,5	44,5	34,8	16,3

χ^2 (voor de antwoorden op 'meeste')=24,76; $p<,001$

χ^2 (voor de antwoorden op 'tweede meeste')=2,10; $p=,552$

χ^2 (voor de antwoorden op 'derde meeste')=17,96; $p<,001$

In 2000 wordt van de industrie het meeste heil verwacht: 44,5% van de Vlaamse bevolking denkt in eerste instantie dat de industrie voor een verbetering van het milieu kan zorgen. Zowat een op vier denkt in eerste instantie aan zichzelf of aan de overheid. Aan de landbouw wordt niet zo veel potentieel toebedacht (6,4%), hoewel we een stijging van ruim 42% waarnemen ($\chi^2=5,16$; $p=,023$).

De overheid als regulator of wetgever heeft evenwel een iets andere status in dit lijstje. Ze kan namelijk eerder de voorwaarden scheppen om het milieu te beschermen en om de milieuvervuiling tegen te gaan, dan zelf als actor op te treden. Desondanks groeit bij de overheid het idee om als actor een verantwoordelijkheid op te nemen in het milieudebat. Zo zijn er niet alleen de gemeentelijke milieuconvenants, maar is onlangs binnen de Vlaamse overheid ook een systeem van interne milieuzorg gestart. De bedoeling hiervan is om na te gaan in hoeverre de overheidsinstanties zelf voldoen aan de milieuwetten en -decreten die ze opleggen aan de burgers, de landbouw, en de industrie. Dat sluit aan bij de voorbeeldrol die de overheid heeft onderschreven. Als de overheid zelf niet kan voldoen aan de milieuvoorwaarden, wordt het meteen ook veel moeilijker om een draagvlak voor het milieubeleid te creëren.

We zien een duidelijke verschuiving in de verantwoordelijkheid van de overheid (-6,1 procentpunten), in de richting van de industrie (+6,8 procentpunten). In 1996 werd de industrie als hoofdverantwoordelijke gezien van de meeste vormen van verontreiniging. De gepercipieerde

verantwoordelijkheid voor milieuvervuiling en -bescherming verschuift dus naar de gepercipieerde veroorzakers.

3.5.5 De regulerende rol van de overheid (2000)

Tabel 10: procentuele verdeling van de regulerende rol van de overheid ten opzichte van de burger in 2000

De overheid moet de mensen zelf laten beslissen hoe het milieu te sparen, zelfs als dat betekent dat mensen niet altijd het juiste doen.	29,3
De overheid moet wetten stemmen om de mensen te dwingen het milieu te sparen, zelfs als dat indruist tegen het recht van mensen om zelf te beslissen.	70,7

70% meet aan de overheid een regulerende rol toe.

Tabel 11: procentuele verdeling van de regulerende rol van de overheid in 2000 ten opzichte van de burger, per opleidingsniveau

	geen/lo	Lager sec	hoger sec	nuho	unief	X ² p-waarde
De overheid moet wetten stemmen om mensen te dwingen.	63,0	63,9	68,9	91,0	82,2	58,28 <,001

We zien dat de hogeropgeleiden duidelijk meer de noodzaak inzien van de regulerende rol van de overheid ten opzichte van de burger. De opsplitsing van de onderwijsniveaus in twee niveaus, namelijk 'geen tot en met hoger secundair' tegenover 'niet-universitair hoger onderwijs en universiteit' toont dat duidelijk aan: $X^2=53,99$; $p<,001$. Ook de mensen die een gezinsinkomen hebben van meer dan 2725 euro/maand, zijn meer te vinden voor de regulerende rol van de overheid ten opzichte van burgers ($X^2=14,04$; $p<,001$).

Tabel 12: procentuele verdeling van de regulerende rol van de overheid ten opzichte van bedrijven in 2000

De overheid moet de bedrijven zelf laten beslissen hoe het milieu te sparen, zelfs als dat betekent dat bedrijven niet altijd het juiste doen.	8,2
De overheid moet wetten stemmen om bedrijven te dwingen het milieu te sparen, zelfs als dat indruist tegen het recht van bedrijven om zelf te beslissen.	91,8

Het verschil tussen de opleidingsniveaus verdwijnt ($X^2=9,03$; $p=,06$) voor de regulering van bedrijven. Ook de andere demografische parameters (leeftijd, geslacht, inkomen) tonen geen significant verschil. We kunnen stellen dat

alle Vlamingen even sterk te vinden zijn voor de regulering van bedrijven met het oog op de bescherming van het milieu.

Ondanks deze zeer genuanceerde uitspraken blijkt een overgrote meerderheid van de Vlamingen de mening toegedaan dat de overheid wetten moet opleggen om het milieu te sparen, zowel wetten tegenover haar burgers (70,7%) als tegenover bedrijven (91,8%). Hogeropgeleiden (niet-universitair hoger onderwijs en universitair onderwijs) en degenen die een gezinsinkomen van meer dan 2725 euro/maand hebben, staan positiever tegenover de wetten voor burgers.

‘Sommige landen doen meer om het milieu in de wereld te beschermen dan andere landen. Denkt u dat Vlaanderen in het algemeen meer dan genoeg, voldoende of te weinig doet?’

Tabel 13: procentuele verdeling van de actieve rol van de overheid (2000)

Meer dan genoeg	7,1
Voldoende	47,4
Te weinig	45,5

47,7% vindt dat Vlaanderen voldoende doet om het milieu in de wereld te beschermen. Slechts 7,1% vindt dat Vlaanderen meer dan genoeg doet, tegenover 45,5% die vindt dat Vlaanderen te weinig doet.

3.5.6 Wat zou de Vlaamse overheid kunnen doen?

De Vlaming vindt dat de overheid wetten moet opleggen. Welke wetten en maatregelen de voorkeur van de burger wegdragen, komt in de volgende twee hoofdstukken aan bod.

‘Nu volgen een aantal zaken die de Vlaamse overheid zou kunnen doen om de milieuvervuiling in Vlaanderen tegen te gaan. Zou u mij kunnen vertellen in welke mate u hier voorstander van bent? Geeft u punten van nul tot tien. Hoe sterker u voor een bepaalde maatregel bent, hoe meer punten u geeft. Hoe sterker u tegen een bepaalde maatregel bent, hoe minder punten u geeft.’

De volgende tabellen bevatten de gemiddelden, de standaardafwijking, de F-waarde en het significantieniveau van de punten op 10 die de Vlaming aan mogelijke maatregelen toekent. Telkens staan de items in volgorde van populariteit in 2000. Betekenisvolle veranderingen worden in het vet

geplaatst. In cursief staat de modus. De modus is het antwoord dat het meest gegeven wordt op een bepaalde vraag.

Tabel 14: gemiddelde score op 10 voor indirecte belastende maatregelen

		Gemiddelde (sd) <i>modus</i>		F-waarde p-waarde
		1996	2000	
1	Recyclage van papier, glas en gevaarlijke producten wettelijk verplicht maken.	8,41 (1,94) <i>9</i>	8,52 (1,73) <i>10</i>	2,75 ,098
2	De afvalnormen voor de industrie verstrengen.	8,1 (2,11) <i>9</i>	7,94 (2,05) <i>10</i>	4,31 ,038
3	Recyclage van grondstoffen zoals aluminium voor de bedrijven wettelijk verplicht maken.	8,27 (1,93) <i>9</i>	8,07 (1,91) <i>10</i>	7,72 ,006
4	Strengere sancties voor het niet naleven van de afvalnormen.	7,83 (2,06) <i>9</i>	7,89 (1,91) <i>8</i>	0,56 ,46
5	Milieuschadelijke producten zwaarder belasten.	7,65 (2,42) <i>9</i>	7,63 (2,34) <i>10</i>	0,07 ,79
6	De afvalnormen voor de veeteelt, pluimvee en varkensteelt bedrijven verstrengen.	7,1 (2,6) <i>9</i>	7,06 (2,43) <i>8</i>	0,23 ,63

Indirecte belastende maatregelen zijn het populairst bij de bevolking. Het betalen van belasting op milieuvervuilende producten krijgt ruim 7,5 op 10 van de Vlamingen als maatregel die de overheid wat hen betreft mag nemen. Helemaal bovenaan staat het wettelijk verplichten van de recyclage van papier, glas, en gevaarlijke producten. De indirecte belastingen zijn het minst populair bij de dertigers, de kleine zelfstandigen en landbouwers, en bij de huishoudens met een inkomen van minder dan 1000 euro/maand².

² Door de omzetting van Belgische frank naar euro kunnen deze waarden maximaal 25 euro verschillen van de originele waarden in Belgische frank.

Tabel 15: gemiddelde score op 10 voor directe belastende maatregelen

		Gemiddelde (sd) modus		F-waarde p-waarde
		1996	2000	
1	De belastingaftrek voor woon-werkverkeer met privé-wagens afschaffen.	4,11 (3,22) 6	4,13 (3) 5	0,04 ,84
2	Hogere heffingen op water- en energiegebruik zoals elektriciteit en brandstof.	3,56 (2,7) 6	3,79 (2,46) 5	5,56 ,018
3	De wegentaks auto's sterk verhogen.	3,06 (2,8) 1	3,25 (2,59) 0	3,37 ,067
4	De taksen op benzine en diesel voor auto's sterk verhogen.	3,16 (2,78) 1	2,88 (2,48) 0	7,93 ,005

Directe belastingen zijn maatregelen waarvan de bevolking weinig houdt. De populariteit van heffingen op water- en energiegebruik is niet hoog, maar is toch wel beduidend gestegen in de onderzochte periode. Het minst populair is het sterk verhogen van de belastingen op benzine en diesel voor auto's. De meest rabiate tegenstanders van directe belastingen zijn Vlamingen die in West-Vlaanderen wonen, twintigers en personen met een wagen. Enkel de hoogopgeleide Vlamingen (niet-universitair en universitair hoger onderwijs) staan positiever tegenover deze direct belastende maatregelen dan de rest van de Vlamingen.

3.5.7 Waarin zou de Vlaamse overheid meer moeten investeren?

'In wat zou de Vlaamse overheid volgens u meer moeten investeren om het leefmilieu te beschermen en de milieuvervuiling in Vlaanderen tegen te gaan? Geeft u nogmaals punten van nul tot tien. Hoe meer u vindt dat de overheid in iets zou moeten investeren hoe meer punten u geeft. Met de tussenliggende cijfers kunt u uw mening nuanceren.'

Tabel 16: gemiddelde score op 10 voor directe investeringen

		Gemiddelde (sd) modus		F-waarde p-waarde
		1996	2000	
1	Meer investeren in wetenschappelijk onderzoek om de ontwikkeling van energiewinning uit zonne-energie, windenergie, aardwarmte en waterkracht te bevorderen.	7,98 (2,13) 9	8,23 (1,78) 10	11,61 ,001
2	Meer investeren in wetenschappelijk onderzoek om gebruik van stookolie, benzine en gas minder milieubelastend te maken.	7,82 (2,15) 9	8,04 (1,86) 10	8,02 ,005
3	Meer investeren in binnenlands openbaar vervoer: trein, tram en bus.	7,65 (2,57) 9	7,87 (2,04) 10	6,35 ,012

Directe investeringen voor een beter milieu zijn ook zeer populair bij de Vlaming. De populariteit van al deze maatregelen is ook beduidend gestegen in de onderzochte periode.

Tabel 17: gemiddelde score op 10 voor indirecte investeringen

		Gemiddelde (sd) <i>modus</i>		F-waarde p-waarde
		1996	2000	
1	Milieuvriendelijke initiatieven van ondernemingen subsidiëren.	7,37 (2,45) 9	7,38 (2,2) 8	0,00 0,97
2	Milieuvriendelijke initiatieven van burgers subsidiëren.	6,93 (2,65) 9	7,36 (2,2) 8	22,32 <,001
3	Het subsidiëren van milieu- en natuurverenigingen.	6,23 (2,87) 6	6,8 (2,4) 8	33,04 <,001
4	Meer publieke campagnes organiseren tegen milieuverontreinigend gedrag.	6,59 (2,83) 9	6,73 (2,43) 8	2,14 0,14

Indirecte investeringen ziet de gemiddelde Vlaming ook wel zitten. Vooral het subsidiëren van milieuvriendelijke initiatieven van bedrijven of van burgers heeft veel succes. Mannen en de personen met de laagste inkomens zijn iets minder enthousiast, mensen met kinderen ten laste staan hier dan weer positiever tegenover.

Tabel 18: gemiddelde score op 10 voor de overige items

		gemiddelde (sd) <i>modus</i>		F-waarde p-waarde
		1996	2000	
1	Recyclagemogelijkheden vergroten.	8,27 (1,92) 9	8,15 (1,79) 10	2,7 ,10
2	Meer investeren in behoud en terugwinning van natuurgebieden.	8,01 (2,19) 9	7,85 (2,13) 10	3,89 ,049
3	Mestoverschotten zwaarder belasten.	5,81 (2,85) 6	5,58 (2,66) 5	4,96 ,026
4	Autoverkeer in dorpskernen en stadskernen sterk bemoeilijken.	5,83 (3,05) 6	5,44 (2,93) 5	12,48 <,001

	2000
Meer investeren in verbetering van waterkwaliteit.	8,05 (1,81) 10
Meer investeren in verbetering van luchtkwaliteit.	7,92 (1,97) 10
Meer investeren in de sanering van verontreinigde gronden.	7,58 (2,1) 8

De interesse voor meer investeringen in het behoud en het terugwinnen van natuurgebieden is lichtjes gedaald. Het sterk bemoeilijken van autoverkeer in dorps- en stadskernen is minder populair geworden, net zoals het zwaarder belasten van mestoverschotten.

De Vlaming staat het meest positief tegenover het *'wettelijk verplichten van recyclage van papier, glas, en gevaarlijke producten'* (8,52 op 10), het *'meer investeren in wetenschappelijk onderzoek om de ontwikkeling van energiewinning uit zonne-energie, windenergie, aardwarmte en waterkracht te bevorderen'* (8,23 op 10), en het *'vergroten van de recyclagemogelijkheden'* (8,15 op 10) .

3.5.6 Perceptie van de toekomstige situatie

'Sommige mensen zeggen dat de bescherming van het milieu zal gepaard gaan met een verlies van jobs. Anderen zeggen dat dit geen invloed zal hebben op het aantal jobs. Nog anderen zijn van mening dat de bescherming van het milieu een toename van jobs met zich mee zal brengen. Wat is uw opvatting hierover?'

Tabel 19: procentuele verdeling van de invloed van de bescherming van het milieu op het aantal jobs

	1996	2000	Vershil
Een verlies van jobs	14,9	11,2	-3,7
Geen invloed op het aantal jobs	56,0	50,8	-5,2
Een toename van jobs	29,1	38,0	+8,9

$\chi^2 = 25,54$; $p < ,001$

Beduidend meer Vlamingen beginnen ervan overtuigd te raken dat de bescherming van het milieu een toename van het aantal jobs met zich mee zal brengen. Slechts 11,2% denkt aan een verlies van jobs, 88,8% denkt hierover anders.

'Sommige mensen zeggen dat de bescherming van het leefmilieu zal gepaard gaan met meer economische welvaart. Anderen zeggen dat de bescherming van het leefmilieu evenveel of minder welvaart met zich meebrengt. Wat is uw opvatting hierover?'

Tabel 20: procentuele verdeling van de invloed van de bescherming van het milieu op de economische welvaart

	1996	2000	Vershil
Meer welvaart	20,5	25,3	+4,8
Evenveel welvaart	60,7	60,6	-0,1
Minder welvaart	18,8	14,1	-4,7

$\chi^2 = 15,34$; $p < ,001$

De overtuiging dat de bescherming van het leefmilieu méér economische welvaart zal brengen, is met ruim 23% gegroeid. Slechts 14,1% denkt aan minder welvaart. 85,9% is van mening dat milieubescherming minstens evenveel economische welvaart zal brengen.

De overtuiging groeit dat de bescherming van het milieu gepaard zal gaan met een toename van het aantal jobs en met meer welvaart.

‘De uitspraken die nu volgen, gaan over mogelijke toekomstige ontwikkelingen in Vlaanderen zelf. Denkt u dat deze uitspraken juist of fout zijn? Denkt u dat het juist of fout is wanneer men zegt dat over 10 jaar ...

*Tabel 21: procentuele verdeling bij de uitspraak:
‘De kwaliteit van het leefmilieu zal over 10 jaar beter zijn dan nu’*

	1996	2000	Vershil
Volledig juist	1,3 (19)	1,1 (14)	-0,2
Juist	29,0 (431)	30,7 (398)	+1,7
Niet juist en niet fout	22,1 (330)	37,1 (481)	+14,9
Fout	40,3 (600)	29,4 (381)	-10,9
Volledig fout	7,3 (108)	1,8 (23)	-5,5

$\chi^2 = 121,70$; $p < ,001$

$F = 43,39$; $p < ,001$

Bijna de helft van de Vlamingen (47,6%) meende in 1996 dat de kwaliteit van het leefmilieu binnen 10 jaar nog niet beter zou zijn. In 2000 lijkt dit aandeel beduidend lager. De aangroei van de categorie ‘niet juist en niet fout’ komt quasi volledig op rekening van hen die in 1996 deze uitspraak fout vonden. In totaal zijn er in 2000 31,8% die een verbetering van het leefmilieu zien, 31,2% die een verslechtering zien, en 37,1% die niet zouden kunnen zeggen of er een verbetering dan wel een verslechtering zal zijn binnen 10 jaar.

*Tabel 22: procentuele verdeling bij de uitspraak:
'De voeding zal over 10 jaar gezonder zijn dan nu'*

	2000
Volledig juist	0,8 (10)
Juist	24,8 (320)
Niet juist en niet fout	36,2 (468)
Fout	34,8 (450)
Volledig fout	3,4 (44)

Ook hier zien we een zeer grote middenmoot en zeer weinig extreme meningen.

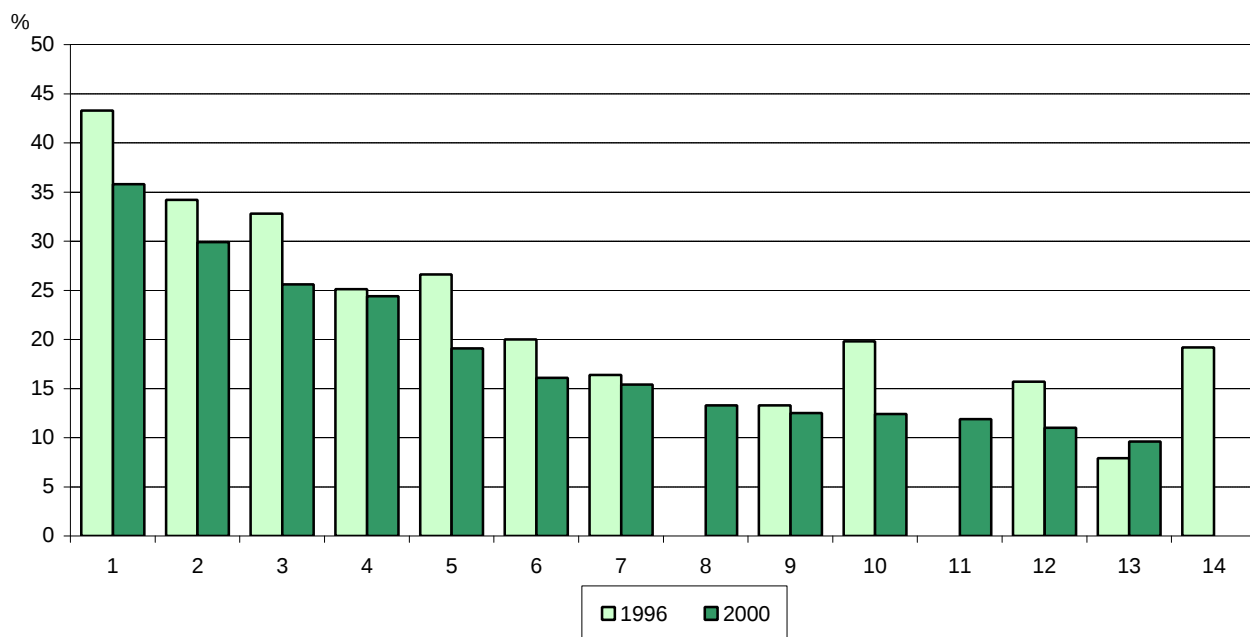
Er treden belangrijke verschuivingen op met betrekking tot de toekomstverwachtingen. Voor het geloof in een kwalitatief beter leefmilieu is er een duidelijke verschuiving naar het midden te merken. Hetzelfde konden we reeds vaststellen met betrekking tot de overtuiging dat de milieuvervuiling kan worden tegengegaan. Het geloof in het milieu wordt steeds minder een zaak van zekerheid voor de Vlaming. Voor de kwaliteit van het voedsel ligt de toekomstverwachting iets meer in de negatieve richting.

3.6 Confrontatie met verschillende vormen van milieuverontreiniging

In 11 items werd gepeild naar de vormen van milieuverontreiniging waarmee de Vlamingen feitelijk te maken kregen. Twee items zijn enkel in 1996 bevraagd, en één enkel in 2000.

'Ik zal een aantal vormen van milieuverontreiniging voorlezen. Kunt u me zeggen in welke mate u zelf, hier in Vlaanderen, met deze vormen van milieuverontreiniging geconfronteerd wordt?'

Figuur 6: percentage van de respondenten dat 'eerder veel' of 'zeer veel' geconfronteerd wordt met de volgende vormen van milieuverontreiniging

Legende:

1	Lawaai veroorzaakt door wegverkeer	$X^2=16,56$; $p<,001$
2	Zwerfvuil	$X^2=6,27$; $p=,012$
3	Stank veroorzaakt door wegverkeer	$X^2=18,26$; $p<,001$
4	Stank veroorzaakt door agrarische activiteiten	$X^2=0,22$; $p=,64$
5	Stank veroorzaakt door fabrieken	$X^2=22,72$; $p<,001$
6	Stank veroorzaakt door waterlopen	$X^2=7,20$; $p=,007$
7	Lawaai veroorzaakt door luchtverkeer	$X^2=0,51$; $p=,48$
8	Een teveel aan licht 's nachts	
9	De bladeren van de bomen worden vroeger geel	$X^2=0,43$; $p=,52$
10	Bepaalde plantensoorten en diersoorten verdwijnen	$X^2=28,47$; $p<,001$
11	Lawaaihinder 's nachts	
12	Schuimvorming op waterlopen	$X^2=13,80$; $p<,001$
13	Smog	$X^2=2,29$; $p=,13$
14	Verkleurde waterlopen	

De hier geobserveerde verschillen moeten genuanceerd worden aangezien in 2000 de antwoordmogelijkheid 'niet mee geconfronteerd' werd toegevoegd. Dit zorgt ervoor dat de respondenten in 2000 een antwoordmogelijkheid méér hadden, en dat er dus relatief minder antwoorden per antwoordcategorie zijn, en bijgevolg dat het percentage 'eerder veel' en 'zeer veel' systematisch lager zal liggen in 2000 dan in 1996. Alle scores op één na liggen ook manifest lager. De significantietoetsen moeten dus met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Voorgaande methodologische opmerking indachtig is het des te opmerkelijker dat 'confrontatie met smog' toch nog stijgt. Hoewel de antwoorden 'eerder veel' en 'zeer veel' systematisch onderschat worden in 2000 (ten opzichte van 1996), zijn er in 2000 toch ruim 20% méér Vlamingen die eerder veel of zeer

veel geconfronteerd worden met smog! Het hoeft derhalve geen betoog dat de confrontatie met deze vorm van milieuverontreiniging duidelijk sterk aan het groeien is in de perceptie van de burgers.

Na 'lawaaï veroorzaakt door wegverkeer' zijn 'confrontatie met zwerfvuil', 'stank veroorzaakt door wegverkeer', en 'stank veroorzaakt door agrarische activiteiten' veruit de vaakst voorkomende vormen van milieuverontreiniging waarmee de burger in aanraking komt, en dit zowel in 1996 als in 2000. In 1996 hoorde ook 'stank veroorzaakt door fabrieken' bij het lijstje van de vaak voorkomende hinder. Er is een grote stijging van de 'confrontatie met smog', niettegenstaande dat deze vorm van milieuhinder (in 2000 nog) een relatief klein aandeel heeft.

3.7 Bereidheid van de Vlaming voor milieu- en natuurbehoud

Uiteraard wordt de gelegenheid aangegrepen om ook naar het draagvlak te peilen voor verschillende vormen van bereidheid om de milieuvervuiling aan te pakken. Drie vormen van bereidheid werden zowel in 1996 als in 2000 bevraagd en komen hier aan bod: de financiële offerbereidheid, de actiebereidheid, en de zuinigheidsbereidheid. Daarnaast werd ook gevraagd of men bereid is duurdere milieuvriendelijke producten te kopen, en of men bereid is om de auto wat vaker te laten staan.

'Om de milieuvervuiling in Vlaanderen tegen te gaan zijn de mensen al dan niet bereid om bepaalde inspanningen te leveren. Ik zal twee uitspraken voorlezen. Kunt u zeggen welke van deze beide het dichtst bij uw eigen opvattingen staat?'

Elke opvatting werd vervat in twee tegengestelde uitspraken. Bijvoorbeeld:
Ik ben bereid een milieutaks op vervuilende producten te betalen.
Ik ben niet bereid een milieutaks op vervuilende producten te betalen.

Elke vorm van bereidheid bestaat uit twee vragen. Bij bereidheid op beide items krijgt men de score 'bereid'. Bij bereidheid op slechts één item krijgt men de score 'deels bereid'. Dit geldt voor al deze 'bereidheid'-scores.

3.7.1 Financiële offerbereidheid

De financiële offerbereidheid werd gemeten aan de hand van de twee volgende vragen:

1. *Ik ben bereid om een extra milieubelasting te betalen.*

(38,5% in 1996; 37,1% in 2000) ($X^2=,66$; $p=,418$)

2. *Ik ben bereid een milieutaks op vervuilende producten te betalen.*

(45,2% in 1996; 44,4% in 2000) ($X^2=,19$; $p=,664$)

Tabel 23: procentuele verdeling over de financiële offerbereidheid

	1996	2000	Vershil
Bereid	29,9	28,1	-1,8
Deels bereid	23,7	24,9	+1,2
Niet bereid	46,4	47,0	+0,6

$X^2=1,24$; $p=,53$

Een 53% blijkt minstens deels bereid te zijn om een financiële bijdrage te leveren ten voordele van het milieu. Dat was in 1996 zo, en blijft hetzelfde in 2000.

Algemeen kan gesteld worden dat het draagvlak voor financiële offerbereidheid redelijk stabiel blijft (53%).

Tabel 24: procentuele verdeling over de bereidheid tot het betalen van extra milieubelasting, per jaar en per geslacht

		Man	Vrouw	Vershil	X^2 p-waarde
bereid extra milieubelasting te betalen	1996	40,7	36,5	-4,2	2,87 ,09
	2000	35,5	38,7	+3,2	1,42 ,23
	Vershil	-5,2	+2,2		
	X^2 p-waarde	4,13 ,042	,68 ,41		

Enkel de mannen zijn een ietsje minder bereid geworden om een extra milieubelasting te betalen.

Tabel 25: procentuele verdeling over de bereidheid tot het betalen van een milieutaks op vervuilende producten, per jaar en per geslacht

		Man	Vrouw	Vershil	X ² p-waarde
Bereid een milieutaks op vervuilende producten te betalen	1996	48	42,7	-5,3	4,34 ,037
	2000	44,8	43,9	-0,9	,110 ,74
	Vershil	-3,2	+1,2		
	X ² + p-waarde	1,45 ,23	,20 ,66		

In 1996 waren de mannen nog iets meer bereidheid om een milieutaks te betalen op vervuilende producten.

Tabel 26: procentuele verdeling over de bereidheid tot het betalen van een milieutaks op vervuilende producten, per leeftijdscategorie

		16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	X ² p-waarde
Bereid een milieutaks op vervuilende producten te betalen	1996	55,6	49,3	49,1	46,7	37,3	30,0	41,08 <,001
	2000	53,7	50,5	44,0	47,6	45,9	29,2	35,38 <,001
	Vershil	-1,9	1,2	-5,1	0,9	8,6	-0,8	
	X ² p-waarde	,14 ,71	,07 ,80	1,55 ,21	,03 ,85	3,15 ,076	,04 ,84	

Lineaire trend 1996: F=8,39; p<,001

Lineaire trend 2000: F=7,22; p<,001

De generatie van morgen, de jongeren tot 24 jaar, zijn duidelijk het meest bereid tot het betalen van een milieutaks op vervuilende producten, en dit voor beide enquêtejaren. In 1996 was ruim 55% van de 16- tot 24-jarigen bereid tot het betalen van dergelijke belasting, in 2000 nog 53,7%. Deze bereidheid blijkt af te nemen naarmate men ouder wordt. De 55 tot 64-jarigen tonen echter in 2000 een lichte stijging ten opzichte van 1996.

Tabel 27: procentuele verdeling over de bereidheid tot het betalen van een extra milieubelasting, per opleidingsniveau

		geen/lo	lager sec	hoger sec	nuho	unief	X ² p-waarde
Bereid een extra milieubelasting te betalen	1996	20,2	36,1	42,0	55,4	62,9	102,73 <,001
	2000	25,6	35,4	38,2	51,0	58,5	50,48 <,001
	Vershil	+5,4	-0,7	-3,8	-4,4	-4,4	
	X ² p-waarde	2,74 ,098	,02 ,89	1,25 ,26	,86 ,35	,38 ,54	

Tabel 28: procentuele verdeling over de bereidheid tot het betalen van een milieutaks op milieuvervuilende producten, per opleidingsniveau

		geen/lo	lager sec	hoger sec	nuho	unief	X ² p-waarde
Bereid een milieutaks op vervuilende producten te betalen	1996	28,0	41,1	48,1	62,3	69,3	91,85 <,001
	2000	28,9	36,0	49,5	63,8	68,2	90,79 <,001
	Vershil	+0,9	-5,1	+1,4	+1,5	-1,1	
	X ² p-waarde	,06 ,81	1,69 ,19	,18 ,67	,12 ,73	,03 ,87	

De financiële bereidheid vertoont een lineair verband met het opleidingsniveau: hoe hoger opgeleid, hoe meer men bereid is tot het betalen van extra milieubelasting (F=38,88; p<,001) of een taks op vervuilende producten (F=48,61; p<,001). Deze trend begint te verzwakken.

De lineaire trend tussen inkomen en de verschillende componenten van de financiële bereidheid is eveneens zeer duidelijk. Het inkomen betreft hier het inkomen van het huishouden (gehuwde of samenwonende, alleenstaande of iemand die nog bij de ouders inwoont), en wordt weergegeven in euro/maand.

Tabel 29: procentuele verdeling over de bereidheid tot het betalen van een extra milieubelasting, per inkomenscategorie

		< 1000	1000 - 1349	1350 - 1999	2000 - 2724	2725 - 3100	> 3100	X ² p-waarde
Bereid een extra milieubelasting te betalen	1996	25,2	31,2	36,3	49,3	48,2	55,6	56,16 <,001
	2000	22,6	32,4	34,7	43,1	41,2	48,8	32,51 <,001
	Vershil	-2,6	1,1	-1,6	-6,2	-7,0	-6,8	
	X ² p-waarde	,36 ,55	,10 ,75	,18 ,67	2,56 ,11	,67 ,41	1,05 ,31	

Lineaire trend: 1996: F=11,72; p<,001

Lineaire trend: 2000: F=6,76; p<,001

Tabel 30: procentuele verdeling over de bereidheid tot het betalen van een milieutaks op vervuilende producten, per inkomenscategorie

		< 1000	1000 - 1349	1350 - 1999	2000 - 2724	2725 - 3100	> 3100	X ² p-waarde
Bereid een milieutaks op vervuilende producten te betalen	1996	28,5	37,1	45,1	52,2	53,2	72,0	69,72 <,001
	2000	27,8	31,4	43,3	51,4	57,3	59,9	59,95 <,001
	Vershil	-0,7	-5,8	-1,8	-0,7	+4,1	-12,1	
	X ² p-waarde	,02 ,88	1,58 ,21	,21 ,65	,05 ,82	,20 ,66	3,52 ,061	

Lineaire trend: 1996: F=14,71; p<,001

Lineaire trend: 2000: F=12,79; p<,001

Tabel 31: procentuele verdeling over de financiële offerbereidheid, per inkomenscategorie

		< 1000	1000 - 1349	1350 - 1999	2000 - 2724	2725 - 3100	> 3100	X ² p-waarde
Minstens deels bereid	1996	37,8	43,1	53,9	63,2	63,1	74,4	67,30 <,001
	2000	34,7	44,2	51,3	61,4	63,5	65,5	52,30 <,001
	Vershil	-3,1	+1,1	-2,5	-1,8	+0,4	-9,0	
	X ² p-waarde	,41 ,52	,063 ,80	,37 ,54	,24 ,62	,01 ,95	2,10 ,15	

Lineaire trend: 1996: F=14,22; p<,001

Lineaire trend: 2000: F=11,03; p<,001

53% van de Vlamingen blijft bereid tot ofwel het betalen van een extra milieubelasting, ofwel het betalen van een milieutaks op vervuilende producten, ofwel beide. 'Een milieutaks op vervuilende producten betalen', naar het principe van 'de vervuiler betaalt', heeft een iets groter draagvlak (ruim 44% is hiervoor te vinden) dan een extra milieubelasting (37,1%). Hoe jonger en hoe hoger opgeleid, hoe meer bereidheid om zelf een duit bij in het zakje te doen. Hoe hoger het huishoudinkomen, hoe meer men bereid is om financieel bij te dragen ten voordele van het milieu. Men betaalt liever milieutaksen op vervuilende producten dan dat er een algemene milieubelasting voor iedereen wordt ingevoerd.

3.7.2 Actiebereidheid

De actiebereidheid werd gemeten aan de hand van de twee volgende vragen:

1. *Ik ben bereid deel te nemen aan een protestvergadering tegen een milieuvervuilende fabriek in mijn omgeving.* (36,6% in 1996; 50,0% in 2000) (X²=52,53; p<,001)
2. *Ik wil deelnemen aan een optocht voor het behoud van de natuurgebieden in Vlaanderen.* (35,5% in 1996; 40,5% in 2000) (X²=7,63; p=,006)

Tabel 32: evolutie van de actiebereidheid van de Vlamingen, in procent

	1996	2000	Vershil
Bereid	27,1	33,0	+5,9
Deels bereid	17,8	24,3	+6,6
Niet bereid	55,2	42,7	-12,5

X²=46,19; p<,001

27,6% meer Vlamingen zijn (deels) bereid tot actie (totaal: 57,3%). De voornaamste stijging (+36,6%) is te noteren in het deelnemen aan een

protestvergadering tegen een milieuvervuilende fabriek in de omgeving. Maar ook actiebereidheid voor het behoud van natuurgebieden groeit.

We observeren dat het NIMBY-syndroom (Not In My Back Yard) terrein wint in Vlaanderen. Milieuvervuilende fabrieken mogen er komen, als ze maar niet in mijn buurt gebouwd worden. Het dispuut rond de lokalisatie van windmolenparken brengt dit syndroom andermaal in beeld. Hierbij kunnen we de kanttekening maken dat de koudwatervrees ongegrond is, omdat energie van windmolenparken nauwelijks milieuvervuilend is, en omdat ze hernieuwbaar is. De wind is immers – in tegenstellingen tot vele andere natuurlijke rijkdommen – onuitputtelijk. We kunnen hier dus eerder spreken van het BANANA-syndroom: Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anyone.

Een spectaculaire stijging in actiebereidheid is op te merken t.o.v. 1996. Milieuvervuilende fabrieken in de woonomgeving of de buurt zijn ondertussen voor één Vlaming op twee een reden geworden om zich mondiger op te gaan stellen.

3.7.3 Zuinigheidsbereidheid

De zuinigheidsbereidheid werd gemeten aan de hand van de twee volgende vragen:

1. *Ik ben bereid minder water, elektriciteit en brandstof te gebruiken.*
(67.2% in 1996; 74.7% in 2000) ($X^2=19,57$; $p<,001$)
2. *Ik ben bereid minder goederen te consumeren en te verbruiken.*
(55.2% in 1996; 56.9% in 2000) ($X^2=,78$; $p=,377$)

Tabel 33: procentuele verdeling over de zuinigheidsbereidheid

	1996	2000	Vershil
Bereid	46,8	49,4	+2,6
Deels bereid	28,4	32,1	+3,7
Niet bereid	24,7	18,5	-6,3

$X^2=17,33$; $p<,001$

Tabel 34: procentuele verdeling over de zuinigheidsbereidheid, per jaar en per geslacht

		Man	Vrouw	Vershil	X ² p-waarde
Minstens deels zuinigheidsbereid	1996	73,4	76,9	+3,5	2,55 ,11
	2000	81,9	81,1	-0,8	,14 ,71
	Vershil	+8,4	+4,2		
	X ² p-waarde	14,60 <,001	3,77 ,052		

We zien dat het vooral de mannen zijn die beduidend meer zuinigheidsbereidheid aan de dag leggen in 2000. Dit is echter volledig en uitsluitend toe te schrijven aan hun toegenomen bereidheid om minder water, elektriciteit en brandstof te gebruiken ($X^2=19,10$; $p<,001$).

Ook hier een stijging t.o.v. 1996 (+6,3 procentpunt) van het aandeel Vlamingen dat (deels) bereid is (81,5%) zijn zuinigheidsgedrag aan te passen. Deze stijging is echter volledig te wijten aan de toegenomen bereidheid om minder water, elektriciteit en brandstof te gebruiken. Minder verbruiken en consumeren is niet gestegen in die periode, maar er is reeds een ruime meerderheid voor gewonnen.

De overige twee vragen:

1. *Ik wil best de auto wat vaker laten staan.* (zie 3.8)
2. *Ik wil milieuvriendelijke producten kopen, zelfs al zijn die duurder dan milieuvervuilende producten.*

Tabel 35: procentuele verdeling om meer te betalen voor milieuvriendelijke producten

	1996	2000	Vershil
Ja, duurdere milieuvriendelijke producten	76,5	79,0	+2,5

$X^2=2,64$; $p=,105$

Er is nauwelijks toename in de bereidheid om milieuvriendelijke producten te kopen als ze duurder zijn dan de milieuvervuilende alternatieven. Toch blijven bijna 80% van de Vlamingen daartoe bereid.

Tabel 36: procentuele verdeling om meer te betalen voor milieuvriendelijke producten, per opleidingsniveau

		geen/lo	lager sec	hoger sec	nuho	unief	X^2 p-waarde
Ja, duurdere milieuvriendelijke producten	1996	65,1	73,8	76,9	90,1	90,3	59,50 <,001
	2000	72,9	75,9	81,7	87,3	83,3	19,95 ,001
	Vershil	+7,8	+2,0	+4,7	-2,8	-7,0	
	X^2 p-waarde	4,63 ,031	,37 ,54	3,13 ,077	,94 ,33	1,81 ,18	

Het in 1996 aanwezige lineaire verband ($F=57.32$; $p<.001$) tussen de bereidheid om meer te betalen voor milieuvriendelijke producten en het opleidingsniveau blijft aanwezig in 2000 ($F=17.75$; $p<.001$), maar die trend lijkt te verzwakken. De laaggeschoolde Vlamingen zijn ten opzichte van 1996 meer

bereid geworden om milieuvriendelijke producten duurder te betalen. De hoger geschoolden zijn hiertoe iets minder bereid geworden. Wellicht hebben opeenvolgende milieucrisis in de voedselketen hiertoe bijgedragen.

Tabel 37: procentuele verdeling om meer te betalen voor milieuvriendelijke producten, per inkomenscategorie

		< 1000	1000 - 1349	1350 - 1999	2000 - 2724	2725 - 3100	> 3100	X ² p-waarde
Ja, duurdere milieuvriendelijke producten	1996	59,8	70,6	81,0	85,9	85,5	86,1	73,94 <,001
	2000	67,4	76,9	77,6	82,9	86,2	85,1	24,57 <,001
	Verschil	+7,6	+6,3	-3,5	-3,0	+0,6	-1,0	
	X ² p-waarde	2,56 ,11	2,16 ,14	1,04 ,31	1,23 ,31	,01 ,93	,05 ,82	

De bereidheid tot het duurder betalen van milieuvriendelijke producten stijgt naarmate het huishoudinkomen stijgt, en dit zowel in 1996 (lineaire trend: $F=15,46$, $p<,001$) als in 2000 (lineaire trend: $F=4,93$, $p<,001$).

De lichte stijging ten opzichte van 1996 is deels toe te schrijven aan het toenemende aantal laaggeschoolden dat gewonnen is voor het meer betalen voor milieuvriendelijke producten. Hier zien we dezelfde trend als bij het opleidingsniveau. Hiermee lijken milieuvriendelijke producten hun luxe-status een beetje te verliezen. Toch blijft het lineaire verband bestaan tussen zowel opleidingsniveau als inkomensklasse en de bereidheid om meer te betalen voor milieuvriendelijke producten.

Er zijn meer Vlamingen gewonnen (77,7%) voor het 'meer betalen voor milieuvriendelijke producten' dan er te vinden zijn voor 'het betalen van een milieutaks op vervuilende producten' (44,8%). Van deze 44,8% Vlamingen die bereid zijn een milieutaks te betalen op vervuilende producten, is 90% ook bereid om meer te betalen voor milieuvriendelijke producten.

Van de 77,7% Vlamingen die bereid zijn meer te betalen voor milieuvriendelijke producten, is ruim de helft (52,1%) ook bereid een milieutaks te betalen op vervuilende producten.

Bijna 80% van de Vlamingen is bereid om meer te betalen voor milieuvriendelijke producten. Hoe hoger het inkomen en hoe hoger het opleidingsniveau, hoe meer bereidheid.

3.8 Autogebruik

Koning auto blijkt bestand tegen elke vorm van concurrentie en behoudt zijn positie.

Tabel 38: procentuele verdeling over de bereidheid om de auto wat vaker te laten staan

	1996	2000	Vershil
Ik wil best de auto wat vaker laten staan	50,8	50,5	-0,3
Ik zal de auto <i>niet</i> minder gebruiken	32,5	33,1	+0,6
Ik heb geen auto	16,7	16,4	-0,4

$X^2=,15$; $p=,929$

Er is geen evolutie in de bereidheid om de auto wat vaker te laten staan. 60,4% van de Vlamingen mét een auto wil de auto best wat vaker laten staan, maar 39,6% zal de auto niet minder gebruiken in 2000.

De respondenten die op de vorige vraag antwoordden dat ze geen auto hebben, worden uit de analyse van de volgende vragen geweerd.

Tabel 39: procentuele verdeling over de bereidheid om de auto wat vaker te laten staan, per leeftijdscategorie

		16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	X ² p-waarde
Ja, ik wil de auto best wat vaker laten staan	1996	57,2	59,9	60,2	67,5	67,4	48,8	18,74 ,002
	2000	63,1	49,4	64,8	65,1	66,1	54,8	19,86 ,001
	Vershil	+5,9	-10,4	+4,5	-2,4	-1,2	+5,9	
	X ² p-waarde	,92 ,34	5,39 ,02	1,14 ,29	,26 ,61	,06 ,80	1,18 ,28	

De jong-actieve (25-34-jarige) automobilisten zijn voor 17% minder bereid geworden in 2000 om hun auto eens aan de kant te laten staan.

Tabel 40: procentuele verdeling over de bereidheid om de auto wat vaker te laten staan, per inkomenscategorie

		< 1000	1000 - 1349	1350 - 1999	2000 - 2724	2725 - 3100	> 3100	X ² p-waarde
Ja, auto laten staan	1996	58,3 (89)	57,4 (115)	66,2 (202)	60,8 (188)	63,6 (45)	60,1 (54)	5,04 ,41
	2000	54,0 (54)	63,9 (109)	63,6 (158)	63,0 (177)	57,3 (50)	57,5 (80)	4,84 ,44
	Vershil	-4,3	+6,4	-2,6	+2,2	-6,2	-2,6	
	X ² p-waarde	,51 ,48	1,50 ,22	,464 ,50	,29 ,59	,57 ,45	,135 ,71	

De bereidheid om de auto te laten staan varieert noch evolueert met het inkomen.

Tabel 41: procentuele verdeling over de bereidheid om de auto wat vaker te laten staan, per jaar en per geslacht

		man	vrouw	Vershil	X ² p-waarde
Ja, auto laten staan	1996	57,7	64,4	+6,8	6,32 ,012
	2000	58,2	63,1	+4,9	2,73 ,098
	Vershil	+0,5	-1,4		
	X ² p-waarde	,03 ,86	,26 ,61		

In 1996 waren de vrouwen nog meer bereid dan de mannen om de auto aan de kant te laten staan. Dit verschil is kleiner in 2000.

Stond in 1996 de oudste leeftijdsgroep nog het meest weigerachtig om de auto eens aan de kant te laten, in 2000 zijn de jong-actieven (25 tot 34 jaar) het meest weigerachtig om de auto eens aan de kant te laten. De enige significante evolutie in de wil om de (pas verworven ?) auto al eens aan de kant te laten, observeren we ook bij de 25- tot 34-jarigen (-17%).

Een meerderheid is bereid de auto wel eens te laten staan. De jong-actieven zijn beduidend minder bereid dan in 1996, en zijn daarmee in 2000 de meest aan de auto gehechte leeftijdsgroep geworden. De bereidheid om de auto eens te laten staan blijkt niet afhankelijk van het inkomen.

De voorgaande vraag peilt naar de *bereidheid* van de Vlamingen (cfr. hoofdstuk 3.7). Dat deze bereidheid alleen een gedragsverandering veroorzaakt, is geenszins vanzelfsprekend. De vragen naar het feitelijke gedrag illustreren dit op een treffende manier.

‘De volgende vragen gaan over de wijze waarop u in uw leven dagdagelijks handelt. Kunt u mij vertellen of u (bijna) altijd, dikwijls, soms, zelden of nooit de volgende taken doet? Het kan ook zijn dat bepaalde zaken niet van toepassing zijn voor u.’

Tabel 42: procentuele verdeling over het gebruik van alternatieve vervoersmodi (kleinste N-waarde weergegeven)

		1996	2000	Vershil
Het openbaar vervoer gebruiken i.p.v. de auto	(bijna) altijd	6,4	4,6 (50)	-1,8
	dikwijls	7,5	7,8	+0,3
	soms	16,5	18,1	+1,6
	zelden	22,3	26,3	+4,0
	nooit	47,3	43,3	-4,0
Voor korte ritjes de fiets nemen of te voet gaan	(bijna) altijd	39,2	35,3	-3,8
	dikwijls	23,1	26,6	+3,5
	soms	18,2	19,0	+0,8
	zelden	8,7	10,1	+1,5
	nooit	10,8	8,9	-1,9

Openbaar vervoer: $X^2=10,48$; $p=,033$ $F=0,03$; $p=,87$

Fiets of te voet: $X^2=9,16$; $p=,057$ $F=0,10$; $p=,75$

Voor de autobezitters blijkt het openbaar vervoer gebruiken i.p.v. de wagen nog minder gebruikelijk te zijn geworden dan in 1996: het frequente gebruik van openbaar vervoer i.p.v. auto is met 1,5 procentpunt gedaald (categorieën dikwijls en (bijna) altijd). Ruim twee derde (69,6%) van de automobilisten gebruikt het openbaar vervoer zelfs zelden of nooit. De groep die nooit het openbaar vervoer zou gebruiken is evenwel afgenomen. De vergelijking van de gemiddelden leert dat er geen toename is van het gebruik van het openbaar vervoer, noch een toename van het fietsgebruik. Iets meer mensen gebruiken in 2000 zelden het openbaar vervoer in plaats van nooit. Eenzelfde patroon is observeerbaar bij het fietsgebruik: de groep die nooit de fiets neemt, is verminderd met evenveel als de groep die zelden de fiets neemt gegroeid is.

Tabel 43: procentuele verdeling over het gebruik van het openbaar vervoer, per leeftijdscategorie

Dikwijls + (bijna) altijd het openbaar vervoer gebruiken i.p.v. auto		16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	+65	X ² p-waarden
	1996	44,1 (102)	15,3 (43)	16,3 (52)	17,3 (48)	19,0 (42)	24,3 (54)	122,93 <,001
	2000	34,6 (57)	13,3 (29)	12,2 (31)	16,3 (36)	19,9 (35)	26,1 (60)	86,06 <,001
	Vershil	-9,5	-2,1	-4,1	-1,1	+0,9	+1,8	
	X ² p-waarden	12,54 ,014	3,24 ,52	3,02 ,56	11,42 ,022	3,11 ,54	2,09 ,72	

De jongste leeftijdsgroep (schoolgaande jeugd) en de senioren (+65 jaar) gebruiken het openbaar vervoer het vaakst. Er is wel een verontrustend grote daling merkbaar bij de jongste automobilisten (-22%). Zij blijven echter met 34,6% wel nog steeds de grootste gebruikers van het openbaar vervoer onder de autobezitters. Ook bij de 45- tot 54-jarigen daalt het gebruik van het

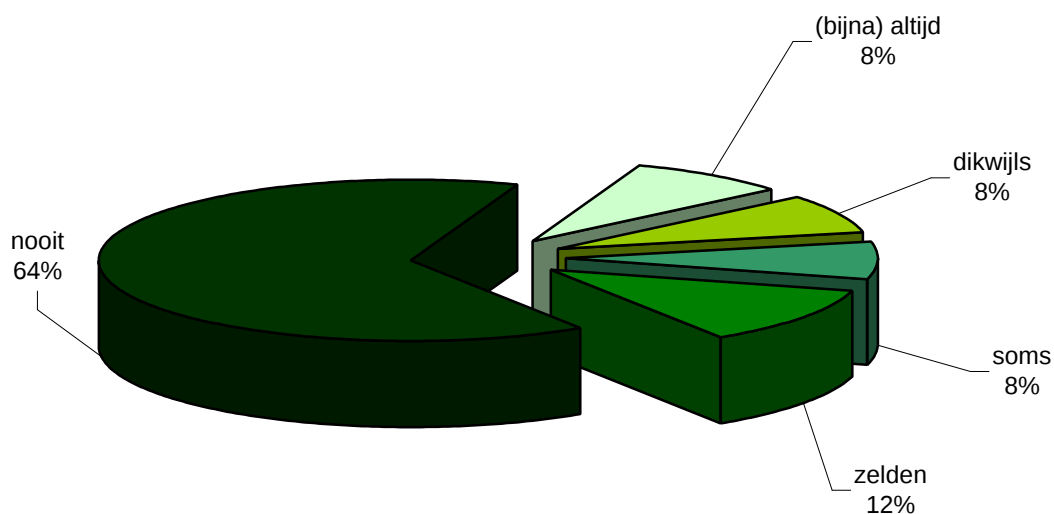
openbaar vervoer als alternatief voor de auto. De senioren blijven de tweede grootste gebruikers van het openbaar vervoer. Het prijzenbeleid met betrekking tot die groepen is daaraan wellicht niet vreemd.

Tabel 44: procentuele verdeling over het gebruiken van de fiets of het te voet gaan voor korte afstanden, per leeftijdscategorie

Dikwijls + (bijna) altijd de fiets nemen of te voet gaan voor korte ritjes		16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	+65	X ² p-waarde
	1996	77,3	57,0	63,6	64,9	78,8	66,3	54,50 <,001
	2000	72,3	55,8	58,0	60,1	76,3	73,2	80,69 <,001
	Verskil	-5,0	-1,2	-5,5	-4,8	-2,5	+6,9	
	X ² p-waarde	2,37 ,67	9,00 ,061	17,75 ,001	4,59 ,33	1,36 ,85	3,40 ,49	

De jongste autobezitters, in 1996 nog bij de koplopers in het gebruiken van de fiets of de 'benenwagen', worden hierin in 2000 overschaduw door de autobezitters ouder dan 55 jaar. De 35- tot 44-jarigen laten in 2000 de fiets opvallend vaker aan de kant staan dan in 1996.

Figuur 7: procentuele verdeling over het carpoolen (2000)

Een kleine twee derde van de automobilisten doet nooit aan carpoolen om naar het werk te rijden. Slechts 16,1% zegt dikwijls tot (bijna) altijd te carpoolen.

Tabel 45: procentuele verdeling van de carpoolers over de leeftijdsgroepen

Dikwijls + (bijna) altijd carpoolen in plaats van alleen naar het werk te rijden	16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	+65	X ² p-waarde
	22,6 (17)	13,3 (20)	15,2 (13)	19,0 (22)	19,7 (7)	9,3 (1)	24,76 ,211

De groep carpoolers is te klein om betekenisvolle verschillen op een zinvolle manier te kunnen vaststellen. Toch bevat de verdeling van de carpoolers over de leeftijdsgroepen interessante informatie. In de jongste leeftijdsgroep blijkt meer dan een vijfde van de respondenten te carpoolen. Dit aandeel daalt drastisch tot het laagste aandeel bij de 25- tot 34-jarigen: nog slechts één op acht respondenten uit die groep blijkt te carpoolen. Het lage aandeel carpoolers bij de senioren is te verklaren door het feit dat velen van hen niet werken.

Het lage aandeel carpoolers bij de jong-actieven is congruent met het laagste aandeel in de categorie die de auto aan de kant wil laten staan (49%; tabel 39), het lage aandeel (tweede laagste) in het gebruik maken van het openbaar vervoer (13%; tabel 43), en het laagste aandeel in het gebruiken van de fiets voor korte ritjes (56%; tabel 44).

‘Mijn auto, mijn vrijheid’ (voor die 40% van de autobezitters die de wagen niet aan de kant willen laten staan) is een hardnekkige houding die de Vlamingen blijkbaar niet zo gemakkelijk loslaten. Noch de fiets, noch het openbaar vervoer vormen een alternatief dat aantrekkelijk genoeg is voor deze automobilist. Ook het carpoolen voor het werk niet. Overigens blijken het vooral de jong-actieven (25- tot 44-jarigen) te zijn die verknocht zijn aan de wagen. Dit uit zich in het lage aandeel van de jong-actieven die te voet gaan, het openbaar vervoer of de fiets gebruiken, en zelfs expliciet het minst de intentie hebben om de auto aan de kant te willen laten staan.

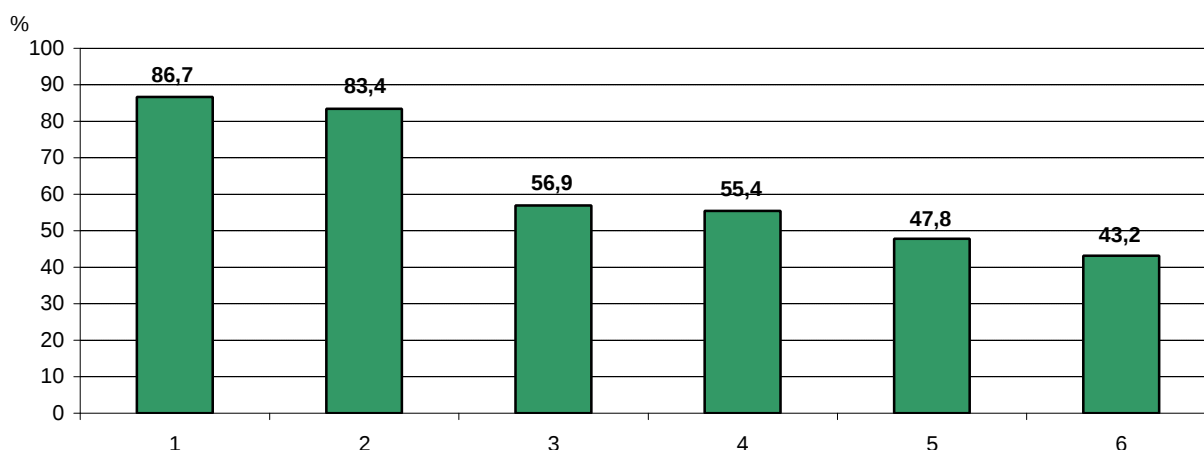
3.9 Hoe milieubewust gedraagt de Vlaming zich?

Aan de hand van een aantal uitspraken wordt nagegaan in welke mate de Vlaming zelf al dan niet milieubewust handelt. Vaak is dat wat mensen *zeggen* dat ze doen, niet congruent met wat mensen werkelijk doen. Het werkelijke gedrag meten valt echter buiten het opzet en het bereik van deze studie.

3.9.1 Sorteren en recycleren

Eerst enkele uitspraken die enkel in 1996 aan bod kwamen: *'Kunt u me voor elke activiteit zeggen of u deze activiteit al dan niet de afgelopen maand vervuld hebt?'*

Figuur 8: procentuele verdeling van het selectief afval sorteren in 1996

Legende:

- 1 Glas naar glasbak brengen of op het trottoir zetten voor ophaling
- 2 Papier naar papiercontainer brengen of op het trottoir zetten voor ophaling
- 3 Klein chemisch afval naar containerpark brengen of op het trottoir zetten voor ophaling
- 4 Plastic naar de plastic container brengen of op het trottoir zetten voor ophaling
- 5 Organisch afval naar compostcontainer brengen of op het trottoir zetten voor ophaling
- 6 Blik naar de blikcontainer brengen of op het trottoir zetten voor ophaling

Al in 1996 sorteerde een overgrote meerderheid van de Vlamingen selectief afval. Het ging dan vooral om papier en glas. Het overige afval (organisch afval, klein chemisch afval, blik, en plastic) werd slechts door ongeveer de helft van de Vlamingen gesorteerd.

'De volgende vragen gaan over de wijze waarop u in uw leven dagdagelijks handelt. Kunt u mij vertellen of u altijd of bijna altijd, soms, zelden of nooit de volgende taken doet? Het kan ook zijn dat bepaalde zaken niet van toepassing zijn voor u.'

Tabel 46: procentuele verdeling van het recyclagegedrag

		1996	2000	Verschi
Glas sorteren en naar de glasbak brengen of laten brengen voor recyclage	(bijna) altijd	76,9 (1207)	86,5 (1158)	+9,6
	dikwijls	12,3 (193)	8,2 (110)	-4,1
	soms	4,7 (74)	3,3 (44)	-1,5
	zelden	2,0 (31)	1,0 (14)	-0,9
	nooit	4,1 (64)	1,0 (13)	-3,1
Papier sorteren voor recyclage	(bijna) altijd	73,8 (1160)	87,0 (1170)	+13,2
	dikwijls	12,5 (196)	8,3 (111)	-4,2
	soms	4,1 (65)	1,8 (24)	-2,4
	zelden	2,9 (46)	1,4 (19)	-1,5
	nooit	6,7 (106)	1,5 (20)	-5,2

Glas: $X^2=54,19$; $p<,001$

Papier: $X^2=94,82$; $p<,001$

Ondanks het reeds hoge percentage van de burgers die glas en papier sorteerden, zien we dat er tussen 1996 en 2000 nog een aanzienlijke toename is, met als resultaat dat ongeveer 87% zegt (bijna) altijd te sorteren. Met diegenen die dikwijls sorteren erbij genomen, loopt dit op tot 95%. De verplichte recyclage heeft dus ontegensprekelijk een sterke impact op het sorteergedrag van de Vlaming.

Er zijn nauwelijks nog Vlamingen die beweren zelden of nooit glas of papier te sorteren (2% à 3% in 2000 ten opzichte van 6 à 9% in 1996). Dit heeft echter niet noodzakelijkerwijze een impact op het milieuvriendelijke aankoopgedrag (zie 3.9.4). De hoeveelheid huishoudelijk afval per persoon in Vlaanderen stijgt immers nog jaarlijks.

3.9.2 Actief afvalgedrag

Tabel 47: procentuele verdeling over het oprapen van afval in de natuur

		1996	2000	Vershil
Afval oprapen die anderen in de natuur achterlaten.	(bijna) altijd	6,1	7,9	+1,8
	dikwijls	9,7	14,0	+4,3
	soms	27,4	32,1	+4,8
	zelden	17,8	17,5	-0,3
	nooit	39,0	28,4	-10,6

$X^2=44,15$; $p<,001$

$F=39,82$; $p<,001$

De groep die nooit eens afval opraapt, is sterk afgenomen.

Tabel 48: procentuele verdeling over het protesteren tegen zwerfvuil

		1996	2000	Vershil
Protesteren wanneer iemand afval op straat werpt.	(bijna) altijd	14,1	12,0	-2,1
	dikwijls	11,6	17,2	+5,6
	soms	25,3	25,4	+0,1
	zelden	17,5	19,9	+2,3
	nooit	31,4	25,6	-5,9

$X^2=28,94$; $p<,001$

$F=4,52$; $p=,034$

We zien een groeiende mondigheid bij de Vlamingen tegenover vervuilers.

Tabel 49: procentuele verdeling over het werpen van afval op straat

		1996
Afval werpen op straat.	bijna altijd	1,7 (27)
	dikwijls	0,3 (5)
	soms	3,1 (48)
	zelden	8,1 (126)
	nooit	86,8 (1353)

95% van de Vlamingen beweerde in 1996 zelden of nooit eens afval op straat te werpen.

Het actief optreden tegen afval stijgt.

3.9.3 Zuinigheidsgedrag

De enorme stijging in zuinigheidsbereidheid indachtig (zie 3.7.3), bekijken we hier hoe de gerapporteerde zuinigheid evolueert t.o.v. 1996.

Tabel 50: procentuele verdeling over de verschillende items m.b.t. het zuinigheidsgedrag

		1996	2000	Vershil
Alleen maar de ruimtes verwarmen waar het echt nodig is $\chi^2=6,30$ $p=,18$	(bijna) altijd	57,2	54,5	-2,7
	dikwijls	24,4	24,6	+0,2
	soms	8,8	9,4	+0,5
	zelden	4,2	6,1	+1,9
	nooit	5,3	5,4	+0,1
Licht uitdoen wanneer je een ruimte verlaat $\chi^2=6,53$ $p=,16$	(bijna) altijd	71,1 (1114)	73,6 (988)	+2,5
	dikwijls	18,6 (291)	17,6 (237)	-1,0
	soms	6,7 (105)	6,5 (87)	-0,2
	zelden	2,0 (32)	1,6 (22)	-0,4
	nooit	1,6 (26)	0,7 (10)	-0,9
De kraan dichtdraaien tijdens handen wassen, tanden poetsen, scheren of wanneer je de vaat doet $\chi^2=10,70$ $p=,03$	(bijna) altijd	49,9	48,2	-1,7
	dikwijls	21,6	22,1	+0,5
	soms	11,5	13,8	+2,3
	zelden	6,4	7,8	+1,4
	nooit	10,5	8,0	-2,6
Elektrische apparaten uitzetten wanneer je ze niet gebruikt $\chi^2=7,02$ $p=,14$	(bijna) altijd	66,8 (1047)	67,8 (908)	+1,0
	dikwijls	20,3 (319)	21,0 (282)	+0,7
	soms	6,9 (108)	6,6 (89)	-0,3
	zelden	2,6 (40)	2,7 (35)	+0,1
	nooit	3,4 (54)	1,9 (23)	-1,5

		1996
Letten op het stroomverbruik bij de aankoop van elektrische apparaten	bijna altijd	24,8
	dikwijls	17,7
	soms	14,5
	zelden	12,2
	nooit	30,8

		2000
Regenwater gebruiken	(bijna) altijd	18,9
	dikwijls	23,9
	soms	12,6
	zelden	6,1
	nooit	38,6

Enkel het antwoordpatroon van het dichtdraaien van de kraan tijdens het (af)wassen, tanden poetsen, of scheren verschilt tussen de twee jaren. We zien dat de groep die dit nooit doet, gedaald is, evenals de groep die beweert dit altijd te doen. De extremen zijn iets meer naar het midden opgeschoven. Een F-toets wijst uit dat de gemiddelde score van 2000 niet significant afwijkt van die van 1996 ($F=,03$; $p=,869$). We kunnen dus moeilijk van een echte verbetering spreken.

We zien wel een verbetering bij het 'licht uitdoen bij het verlaten van een ruimte'. Hoewel de X^2 uitwijst dat het antwoordpatroon niet verschilt, is het gemiddelde wél opgeschoven in de goede richting ten opzichte van 1996 ($F=4,42$; $p=,036$). Dit betekent dat er in het algemeen iets vaker het licht wordt uitgedaan in 2000 dan in 1996.

Over het algemeen is er niet echt een stijging van het zuinigheidsgedrag op te merken, enkel met betrekking tot het uitdoen van het licht. Veel Vlamingen zeggen zuinig te zijn in het gebruik van water en elektriciteit, maar er blijft een potentieel aan besparende maatregelen, zowel voor de korte termijn (water, ook voor hergebruik van regenwater) als voor de lange termijn (elektriciteit en verwarming).

3.9.4 Aankoopgedrag: verpakkingen

Tabel 51: procentuele verdeling over de verschillende items m.b.t. het aankoopgedrag

		1996	2000	Vershil
Hervulbare verpakking kopen. $\chi^2=35,93$ $p<,001$	(bijna) altijd	24,9	16,2	-8,7
	dikwijls	23,5	28,3	+4,9
	soms	25,0	25,0	+0,0
	zelden	10,3	12,8	+2,4
	nooit	16,4	17,7	+1,4
Letten op het soort plastic van de verpakking. $\chi^2=10,92$ $p=,028$	(bijna) altijd	10,5	9,3	-1,2
	dikwijls	9,7	11,9	+2,2
	soms	15,3	14,0	-1,3
	zelden	16,8	20,4	+3,5
	nooit	47,6	44,5	-3,1
Eén grote verpakking kopen in plaats van meerdere kleine verpakkingen. $\chi^2=55,58$ $p<,001$	(bijna) altijd	31,0	22,1	-8,9
	dikwijls	21,4	30,6	+9,1
	soms	21,5	25,6	+4,1
	zelden	11,7	10,7	-1,0
	nooit	14,4	11,0	-3,4
Met je eigen boodschappentas naar de winkel gaan $\chi^2=4,23$ $p=,38$	(bijna) altijd	33,6	31,3	-2,2
	dikwijls	19,8	20,4	+0,6
	soms	15,5	14,5	-1,0
	zelden	10,2	12,2	+2,0
	nooit	20,9	21,5	+0,5

De hoge zuinigheidsbereidheid en het intussen ruim ingeburgerde sorteergedrag blijken allerminst garant te staan voor een milieubewust aankoopgedrag. Integendeel, het aankoopgedrag evolueert steeds verder weg van een milieuvriendelijk aankoopgedrag.

Het aandeel burgers dat (bijna) altijd hervulbare verpakkingen koopt, is drastisch gedaald ten opzichte van 1996. Uit het verschil tussen de gemiddelden van 1996 en 2000 blijkt dat men in 2000 nog minder vaak hervulbare verpakkingen koopt dan in 1996 ($F=11,82$; $p=,001$). De overige verschillen in de gemiddelden zijn niet significant.

Er wordt ook nog nauwelijks gelet op het soort plastic van de verpakking (slechts 20% doet dit). Ook hier observeren we een evolutie in het antwoordpatroon, in die zin dat de extremen worden afgevlakt. Hetzelfde fenomeen speelt bij het kopen van een grotere verpakking in plaats van meerdere kleine verpakkingen.

Het gebruiken van de eigen boodschappentas om naar de winkel te gaan wordt nog steeds door een klein derdedeel van de Vlamingen (bijna) altijd gedaan. Ook hierin komt geen betekenisvolle evolutie.

Het is niet ondenkbaar dat deze fenomenen samenhangen met het meer ingeburgerd geraken van het selectief sorteren van afval: aangezien men ervan kan uitgaan dat het afval dat men produceert netjes gerecycleerd wordt, wordt het kopen van hervulbare verpakkingen en het letten op het soort verpakking minder belangrijk. Dit is een verontrustende vaststelling: het vlot selectief inzamelen en recycleren van afval blijkt omgekeerd evenredig te zijn aan de hoeveelheid afval die geproduceerd wordt in Vlaanderen. Het is nogal evident dat maatregelen die een effect sorteren op één vlak, maar waarvan het effect tenietgedaan wordt, weinig bevorderend zijn voor de ontwikkeling van het Vlaamse milieubesef, laat staan het Vlaamse milieugedrag. Hieruit blijkt eens te meer dat symptoombestrijding (sorteren en recycleren) het syndroom (de wegwerpmentaliteit bij producent en consument) niet kan lenigen. Zo is ook het bouwen van nieuwe wegen geen oplossing voor het mobiliteitsprobleem, of het lossen maken van de broeksriem geen oplossing voor zwaarlijvigheid.

Het systematisch en bewust aankopen van producten met een milieuvriendelijke verpakking daalt.

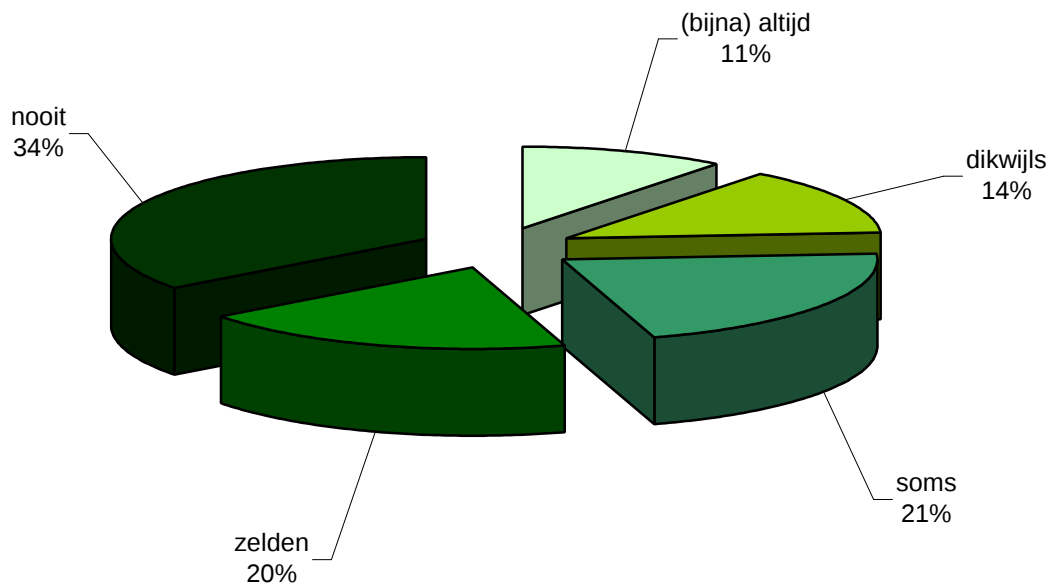
3.9.5 Aankoopgedrag: biologisch voedsel

Tabel 52: procentuele verdeling over het kopen van onbespoten groenten en fruit

		1996	2000	Vershil
Onbespoten groenten en fruit kopen.	(bijna) altijd	15,0	12,6	-2,4
	dikwijls	13,0	17,3	+4,3
	soms	24,7	27,8	+3,1
	zelden	18,2	20,8	+2,6
	nooit	29,1	21,5	-7,6

$\chi^2=30,20$; $p<,001$

Figuur 9: procentuele verdeling over het kopen van vlees met biogarantie

De groep mensen die nooit onbespoten groenten en fruit zegt te kopen, is het sterkst gedaald. Een vijfde van de Vlamingen in 2000 beweert nooit onbespoten groenten en fruit te kopen. Over het algemeen stijgt het aantal Vlamingen dat onbespoten groenten of fruit beweert te kopen ten opzichte van 1996 ($F=5,39$; $p=,020$). Vlees met biogarantie blijkt iets minder doorgedrongen te zijn bij de Vlaamse consument. Het zou interessant kunnen zijn om deze vraag aan te vullen met de vraag of men überhaupt nog vlees koopt.

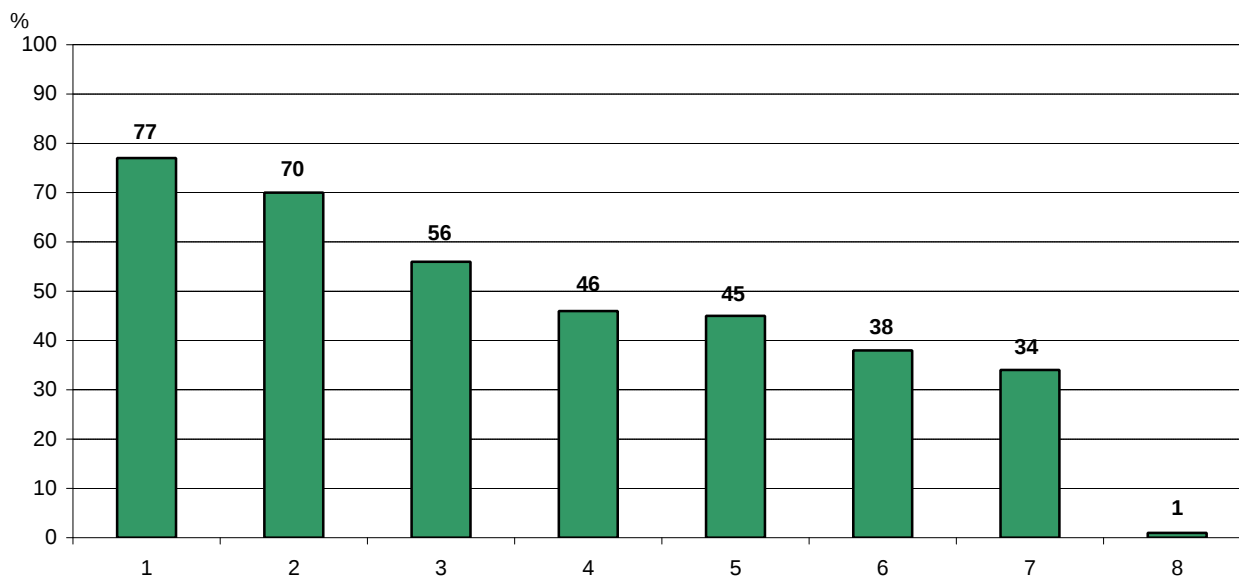
Het kopen van onbespoten groenten en fruit stijgt. Ongeveer een kwart van de Vlamingen ziet biovlees en onbespoten producten wel zitten.

3.9.6 Aankoopgedrag: milieuvriendelijke producten

In 2000 werd voor een aantal milieuvriendelijke goederen nagegaan in hoeverre ze de weg vinden naar de Vlaamse huishoudens.

‘Kunt u mij vertellen of u de volgende zaken al dan niet in huis heeft:’

Figuur 10: procentuele verdeling over het in huis hebben van de volgende milieuvriendelijke goederen (2000)

Legende:

- 1 Dubbel of driedubbel glas
- 2 Isolatie van zolder / dak
- 3 Spaarlampen
- 4 Elektrisch toestel met A-label
- 5 Energiezuinige chauffageketel
- 6 Waterbesparende douchekop
- 7 Waterbesparende knop op toilet
- 8 Zonnepanelen

We zien een clustering in de penetratie van verschillende soorten milieuvriendelijke producten. Zo zijn een waterbesparende knop op toilet en douchekop, op zonnepanelen na, het minst doorgedrongen in de huishoudens. De energiezuinige verwarmingsketel en A-labeltoestellen zijn iets meer doorgedrongen. De aankoop van spaarlampen, de isolatie van het dak en het (laten) plaatsen van (drie-) dubbel glas komen het meest voor vermoedelijk om de kost voor verwarming en verlichting reeltief zwaarder doorweegt in het gezinsbudget dan de rekening voor het waterverbruik.

Er is dus nog een groot potentieel weggelegd voor milieuvriendelijke producten, vooral voor waterbesparende k(n)oppen, energiezuinige toestellen en spaarlampen. Het sorteer- en zuinigheidsgedrag indachtig, is het zeker

niet ondenkbaar dat ook de isolatie van zolder en/of dak en het gebruik van dubbel of driedubbel glas nog groeipotentieel hebben.

3.9.7 Betrokkenheid bij de natuur

Tabel 53: procentuele verdeling over het actief zijn in een milieu- of natuurvereniging

	1996	2000	Vershil
Actief in milieu- en natuurvereniging	2,6 (40)	3,9 (53)	+1,4

$X^2=4,68$; $p=,031$

Het aandeel Vlamingen dat actief is in milieu- of natuurverenigingen, is gestegen t.o.v. 2000, maar blijft slechts 4%.

Tabel 54: procentuele verdeling over het actief zijn in een milieu- of natuurvereniging, per geslacht

		Man	vrouw	X^2 p-waarde
Actief in milieu- natuurvereniging	1996	3,3 (25)	1,9 (16)	3,02 ,082
	2000	4,5 (31)	3,4 (22)	1,13 ,29
	X^2 p-waarde	1,32 ,25	3,00 ,083	

Iets meer mannen bleken actief te zijn in milieu- of natuurverenigingen in 1996. De vrouwen hebben sinds 1996 een inhaalbeweging gemaakt.

Tabel 55: procentuele verdeling over het bezoeken van bossen of natuurgebieden

		1996	2000	Vershil
Bossen of natuurgebieden bezoeken.	nooit	21,9	17,8	-4,1
	één keer per jaar	18,9	12,8	-6,1
	meerdere keren per jaar	42,7	43,1	+0,4
	één keer per maand	8,3	11,0	+2,7
	meerdere keren per maand	8,2	15,3	+7,1

$X^2=60,99$; $p<,001$

Het bezoeken van bossen of natuurgebieden wint duidelijk aan belang bij de Vlamingen ($F=49,10$; $p<,001$). Steeds meer mensen bezoeken steeds vaker het bos of het natuurgebied. Steeds minder mensen zeggen dit nooit of slechts éénmaal per jaar te doen. Een kwart gaat minstens één keer per maand, en bijna 70% minstens meerdere keren per jaar naar het bos of een natuurgebied. Dat is een aangroei van bijna 17% tussen 1996 en 2000. De groep Vlamingen

die meerdere keren per maand naar het bos gaat is met 87% aangegroeid sinds 1996.

Tabel 56: procentuele verdeling over het bezoeken van bossen of natuurgebieden, per geslacht

		1996	2000	1996	2000
		Man		vrouw	
Bossen of natuurgebieden bezoeken	nooit	22,3	16,5	21,6	19,2
	één keer per jaar	17,9	14,3	19,9	11,2
	meerdere keren per jaar	42,1	44,0	43,2	42,2
	één keer per maand	9,5	11,9	7,2	10,1
	meerdere keren per maand	8,2	13,3	8,1	17,3

Vershil 1996-2000 mannen: $X^2=19,59$; $p=,001$
 Verschil 1996-2000 vrouwen: $X^2=47,00$; $p<,001$
 Verschil man-vrouw in 1996: $X^2=3,40$; $p=,49$
 Verschil man-vrouw in 2000: $X^2=8,62$; $p=,071$

Zowel het aantal mannen als het aantal vrouwen dat bossen en natuurgebieden bezoekt is gestegen. Het aantal vrouwen dat meerdere keren per maand bossen of natuurgebieden bezoekt, is zelfs ruim verdubbeld. Waar in 1996 nog 22,3% van de mannen nooit een natuurgebied of bos bezocht, is dit percentage terugevallen tot 16,5% in 2000.

Er blijkt een toenemende interesse te bestaan bij de Vlaming om op een of andere manier te participeren in de natuur. Dit zowel betreffende het ledenaantal van natuurverenigingen als de frequentie waarmee bossen en natuurgebieden bezocht worden.

4 SAMENVATTING

1. Milieu wordt steeds vaker als een van de vijf belangrijkste problemen gepercipieerd, in 2000 reeds door meer dan een derde van de Vlamingen. 75% van de hoogopgeleiden vindt dat het verbeteren van het leefmilieu de belangrijkste doelstelling voor het beleid moet zijn. De perceptie dat lucht, water en bodem sterk verontreinigd zijn, is de overtuiging van 3 op 4 Vlamingen, maar die overtuiging daalt. Twee derde vindt dat de toestand problematisch is. Het geloof dat milieuvervuiling in de toekomst beter kan worden tegengegaan, daalt samen met de overtuiging dat de kwaliteit van het leefmilieu beter zal zijn over 10 jaar. Er lijkt twijfel te ontstaan over de toekomst van het milieu in Vlaanderen. Men vindt de milieuvervuiling een belangrijke factor met betrekking tot de gezondheid.
2. Vooral gevaarlijke stoffen in het milieu (20%), het gat in de ozonlaag (15%), en luchtvervuiling in de steden (14%) ziet men als de meest bedreigende vormen voor een kwaliteitsvol leefmilieu. Vlamingen worden in het dagelijks leven het meest geconfronteerd met het lawaai en de stank van het wegverkeer en zwerfvuil. Wegverkeer is volgens een derde zelfs de hoofdoorzaak van de luchtvervuiling. De verkeersdrukte als algemeen probleem wint sterk aan belang. Belangrijk om te volgen is de evolutie in de confrontatie met smog.
Voor concrete informatie over vervuiling baseren de Vlamingen zich het liefst op universitaire instellingen en het onderwijs. De bedrijven boezemen in Vlaanderen niet veel vertrouwen in. Men gelooft ook niet echt meer wat er in de krant staat over de milieuvervuiling.
3. De perceptie van de verantwoordelijkheden verschuift. De prioritaire rol van de overheid in deze aangelegenheid daalt (30% tot 24%). In eerste instantie vinden de Vlamingen dat de bedrijven het meeste kunnen doen (45%). Een vierde denkt in eerste instantie dat ze zelf het meeste kunnen doen.
4. De meeste Vlamingen vinden wel dat de overheid de burgers (71%) en de bedrijven (92%) moet verplichten om het leefmilieu te sparen. De voorkeur gaat uit naar 'verplicht recycleren van papier, glas en gevaarlijke producten', 'meer investeren in onderzoek naar energiewinning uit zon, wind, aarde en water', en 'vergroten van de recyclagemogelijkheden'. Er is een beperkt maar stabiel draagvlak voor het betalen van extra milieubelastingen. Dit is iets hoger voor taksen op vervuilende producten ('vervuiler betaalt'-principe).

5. 80% van de Vlamingen wil best wel wat meer betalen voor milieuvriendelijke producten. Bij de hoger opgeleide en rijkere gezinnen ligt dit aandeel nog hoger.
6. De actiebereidheid neemt toe: de helft van de Vlamingen is bereid te protesteren tegen milieuvervuiling, vooral als het in de eigen leefomgeving plaatsvindt, maar men wil toch ook opkomen voor het behoud van natuurgebieden. De Vlaming weet ook de natuur steeds meer en vaker te appreciëren.
7. Glas en papier sorteren is algemeen ingeburgerd. Meestal doet de Vlaming het licht uit bij het verlaten van een ruimte en schakelt hij elektrische apparaten uit na gebruik. Op gebied van zuinig waterverbruik en rationeel verwarmen is er nog een ruim verbeterpotentieel, zowel op korte als op lange termijn. Men koopt milieuzuinige toestellen (bvb. spaarlampen) en energiebesparende technieken worden courant (bvb. dubbelglas, isolatie van het dak).
8. Opmerkelijk is dat men minder systematisch hervulbare verpakkingen of producten met andere milieuvriendelijke verpakkingen koopt. Het besef dat het afval toch recycleerbaar is, zet de Vlaming blijkbaar aan om nog meer wegwerpmateriaal te kopen! Dit is een onverwacht neveneffect waarmee beleidsmatig rekening moet worden gehouden.
9. De auto wat vaker aan de kant laten staan 'wil' 60% van de Vlamingen. Of ze dit ook effectief doen, is niet uit hun feitelijk gedrag af te leiden. Het openbaar vervoer gebruiken is niet populair. De fiets gebruiken of te voet gaan voor korte afstanden doet ongeveer 60% van de automobilisten. 70% van de Vlaamse automobilisten blijkt eerder zelden of nooit het openbaar vervoer te gebruiken. Jongeren (16-24 jaar) en ouderen (+55 jaar) gebruiken iets vaker alternatieve vervoerwijzen. Vooral de groep van 25-44-jarigen moet worden gevolgd omdat ze minder bereid worden om de auto te laten staan. Ze zeggen zelf ook dat ze zowel minder het openbaar vervoer als minder de fiets gebruiken dan vroeger.

5 AANBEVELINGEN

De Vlaming gelooft steeds minder in de omkeerbaarheid van de milieuvervuiling. Het is belangrijk dat men opnieuw kan geloven dat het de goede kant uit gaat met het leefmilieu. Om dit geloof in Vlaanderen mogelijk te maken is er een structurele, duurzame verandering nodig, die zowel de economie als de ecologie ten goede komt. Daarvoor zijn strategische allianties met alle betrokken actoren noodzakelijk.

Drie complementaire aanbevelingen om deze duurzame verandering in werking te zetten en te consolideren, worden in de context van de resultaten van de APS-survey toegelicht.

1 De wegwerpmentaliteit ombuigen

Er is een groeiende sensibilisatie bij de Vlaming waar te nemen in het actief optreden tegen afval. Ook systematisch afval selecteren gaat de goede kant op. Dat lijkt op het eerste gezicht goed nieuws, maar... afval produceren vermindert niet. Het kritisch consumeren gaat in Vlaanderen niet de goede kant op. De consument laat zich vooral leiden door het financiële argument, en door het koopgemak van producten (Stip studiedag Milieuvriendelijk Consumeren 27 juni 2002).

Hoe deze ontwikkeling ombuigen?

Stimuleren van zuinig gebruik van grondstoffen

Het watergebruik, het electriciteitsgebruik, en de verwarmingsgewoonten van de Vlaming kunnen nog zuiniger. De Vlaming zegt van zichzelf immers zuinig te zijn, en blijkt een goede recycleerder. De Vlamingen vinden (7,3 op 10) dat de overheid best wat meer milieuvriendelijke initiatieven mag subsidieren. In de eerste plaats verwijzen de Vlamingen naar de industrie als voornaamste actor in de milieuvervuilingsproblematiek. Het is echter belangrijk dat ook de Vlaming zelf zijn rol als actor hierin leert onderkennen en opnemen. Een degelijk informatiebeleid en communicatiebeleid is hiervoor aangewezen. Verschillende initiatieven verdienen in deze context de aandacht.

Zo zijn er de ecoteams, die een blijvend effect sorteren op het rationele en duurzame gebruik van energie en andere grondstoffen. Door groepen aan te sporen tot actie veranderen ze de mentaliteit, maar in de eerste plaats het gedrag, van die reeds milieubewuste burgers. Via een aanhoudende sensibilisatie kan ook bij minder milieubewuste burgers (maar ook bij bedrijven) nog een verbetering worden behaald.

Een mooi voorbeeld van een langdurig effect dat bereikt werd door de burgers actie te laten nemen en het effect ervan onmiddellijk duidelijk te maken (directe feedback), speelde zich af in Bangkok.

Daar had de lokale overheid beslist om op een bepaalde weekdag, om 21.00 uur, op alle belangrijke televisiestations een grote meter te tonen die het elektriciteitsverbruik van de stad op dat moment weergaf. Zodra de meter op het scherm verscheen, vroeg men aan iedereen om alle onnodige verlichting en elektrische apparaten uit te schakelen. Terwijl de kijkers toekeken, zakte de meter met 735 MW, genoeg om twee middelgrote elektriciteitscentrales op steenkool uit te schakelen. Voor de kijkers had dit direct-feedbackexperiment het langdurige effect, dat het hen eraan bleef herinneren dat ze individueel een verschil konden maken, en dat ze collectief letterlijk elektriciteitscentrales konden sluiten. Dergelijke speelse experimenten hebben een groot potentiëel om betekenisvolle gedragswijzigingen te induceren.

Meer onderzoek over het induceren van gedragseffecten op lange termijn kan interessante informatie opleveren voor het herkaderen van de wegwerpmentaliteit.

De Totale Materiaalbehoefte (TMB) in Vlaanderen omvat de hoeveelheid grondstoffen die men gemiddeld gebruikt op een jaar. Meer onderzoek hierover is nodig, omdat vele "verborgen stromen" van materialen in Vlaanderen nog ondoorzichtig zijn (MIRA-T 2001 2.18). De burgers en de bedrijven moeten hierover ingelicht worden en bewust worden gemaakt van hun bijdrage.

Belasten van milieuschadelijke producten/activiteiten

Het belasten van vervuilende producten en activiteiten enerzijds en het milieubeleid anderzijds zouden elkaar wederzijds moeten versterken.

De overgrote meerderheid verwacht van de overheid een regulerend optreden.

Het betalen van taks op milieuvervuilende producten krijgt ruim 7.5 op 10 van de Vlamingen als maatregel die de overheid mag nemen. De populariteit van heffingen op water- en energiegebruik is echter niet zo hoog, maar toch wel beduidend gestegen in de onderzochte periode.

Het draagvlak voor een extra milieubelasting voor iedereen is hoger bij gezinnen met hogere inkomens, zodat (naast sociale overwegingen) een differentiële tarifiering de voorkeur verdient boven een forfaitaire tarifiering. Een transparant invoeren van het principe 'de vervuiler betaalt' kan een substantiële bijdrage leveren tot de sensibilisatie van alle betrokken actoren.

Voor het ontwikkelen van de kritische consumptie kunnen maatregelen als statiegeld een bijdrage leveren. De dalende trend in het kopen van hervulbare verpakkingen kan hiermee ook worden aangesproken.

Fiscale maatregelen zullen hoe dan ook goed geduid moeten worden: wat gaat de overheid met deze inkomsten aanvangen om het milieuprobleem op te lossen? Bijna de helft vindt immers dat Vlaanderen te weinig doet voor het milieu.

Het is bovendien niet steeds duidelijk hoe belastend bepaalde producten zijn voor het leefmilieu. Meer onderzoek is nodig om de milieuschade van producten en processen om te kunnen zetten in economische waarde. De volgende editie van het thematische MIRA-rapport (MIRA-T 2002) zal alvast een onderdeel hiervan belichten. Onderzoeksinitiatieven naar de lengte van de levenscyclus van producten leveren hierover ook belangrijke informatie op.

Faciliteren van kritische consumptie

Een eenvoudige en duidelijke labeling voor milieuvriendelijke producten is nodig om die Vlamingen te ondersteunen die nu reeds een inspanning leveren om duurzaam te consumeren. Er is veel verwarring bij de milieudeskundigen (en a fortiori bij de consument) wegens de veelheid aan en de onduidelijkheid van de groene labels. De consument kan immers enkel met de geldbeugel stemmen als hij weet waarvoor hij kan stemmen.

2 De stad opnieuw voor mensen ontwerpen en niet voor auto's

Vlamingen ergeren zich aan de stank en het lawaai van het verkeer. De drukte van het verkeer is als belangrijk probleem sterk gestegen. Smog is een groeiend probleem. Verspreiding van gevaarlijke stoffen in het leefmilieu vindt men het meest bedreigend. Vele van de stoffen die door verbrandingsmotoren uitgestoten worden, zijn zelfs nog niet bekend. Al deze argumenten zouden de Vlaming ertoe moeten aanzetten wat meer de auto thuis te laten. Maar deze argumenten alleen zijn blijkbaar niet overtuigend genoeg.

Een duidelijk knelpunt komt tot uiting in het feit dat de Vlamingen over de onderzochte periode nog minder te vinden zijn voor het bemoeilijken van de toegang tot de stad met de auto.

Een leefbare stad is een aantrekkelijke stad. Minder én properder wegverkeer in de stad, en meer voetgangers, fietsers en openbaar vervoer kunnen de leefbaarheid zowel op korte als op lange termijn verbeteren. Ook 'groen in de stad' draagt bij tot de aantrekkelijkheid van de stad, niet in het minst wegens de groeiende interesse van de Vlamingen voor natuurparticipatie.

Uiteraard moeten een aantal voorwaarden geschapen worden om dit mogelijk te maken. Het is evident dat het openbaar vervoer in de stad performant en functioneel moet zijn. Maar ook - en vooral - is het belangrijk om

fietsinfrastructuur prioritair te behandelen in woonkernen. Een specifiek doelgroepenbeleid op maat voor de 25- tot 44-jarigen, dat deze (infra)structurele investeringen flankiert, is hierbij aan te bevelen. Meer onderzoek met betrekking tot de motivatie voor de mobiliteitsvoorkeur van deze doelgroep is echter nodig. Elke beleidsmaatregel die het aantal auto's in de stad effectief kan terugdringen is waardevol in deze context.

3 Meer onderzoek en investeren in structurele langetermijnoplossingen

Om de toekomst van ons leefmilieu op lange termijn veilig te stellen, is een structurele oplossing nodig voor de huidige courante brandstof. Brandstof zal steeds noodzakelijk blijven. Dus moet die brandstof voor het leefmilieu zo weinig belastend zijn als mogelijk.

De meest propere brandstof met potentieel op korte termijn is momenteel aardgas. Maar om duurzaam gebruik te maken van grondstoffen mag de onttrekking niet groter zijn dan de draagkracht. Want ook de aardgasvoorraden zijn eindig. Op lange termijn moet er dus een echt duurzame (niet-vervuilende en hernieuwbare) brandstof komen.

Aardgas is het product dat bij uitstek geschikt is als overgangsooplossing naar het propere waterstofgas. De nu al bestaande infrastructuur voor aardgas kan immers relatief goedkoop aangepast worden voor waterstofgas.

Er is een grote en groeiende voorkeur van Vlamingen voor directe investeringen in een beter leefmilieu. Wind, zon, waterkracht en aardwarmte zijn duurzame (hernieuwbare) bronnen van energie. Van zodra deze energiebronnen commercieel rendabel zijn, kunnen ze uiteindelijk zorgen voor voldoende energie om water om te zetten naar waterstofgas, de duurzame brandstof van morgen.

Het op een vooruitziende manier faciliteren van en investeren in de uitbouw en het gebruik van de bestaande infrastructuur voor aardgas, kan Vlaanderen op termijn een competitief voordeel opleveren inzake duurzame ontwikkeling.

6 BIBLIOGRAFIE

Dua, Vera: "Beleidsnota Energie 2000-2004"

Carton, A. & Loosveldt, G.: "Basisdocumentatie Culturele verschuivingen in Vlaanderen 1996", *najaar 2000*

Carton, A. & Loosveldt, G.: "Basisdocumentatie Culturele verschuivingen in Vlaanderen 2000", *2001*

Lester Brown: "Eco-Economy", *2001* (W.W. Norton & Company Ltd., Castle House, 75/76 Wells Street, London)

Milieu- en natuurrapport Vlaanderen: Thema's MIRA-T *2001*, Garant (Tiensesteenweg 91, 3010 Kessel-Lo)

Stevaert, Steve: "Beleidsnota Leefmilieu 1999-2004"

Swyngedouw & Caals: "Milieubesef en milieugedrag in Vlaanderen: 1996-2000", IPSoM-bulletin *2001/4* (IPSoM/KUBrussel, Vrijheidslaan 17, 1081 Brussel)

UNEP: "Global Environment Outlook 3", *2002* (Earthscan Publications Ltd, 120 Pentonville Road, London N1 9JN, UK)

7 BIJLAGEN

Bijlage 1: Weging

Voor beide jaren wordt gebruik gemaakt van gewogen resultaten. De weging betreft de variabelen leeftijd en het opleidingsniveau. Zie tabellen 1 en 2 voor de verdeling van de respondenten en de afwijking ten opzichte van de Vlaamse bevolking.

Tabel 1: procentuele verdeling over de leeftijdscategorieën

	1996	Vlaams gemiddelde	2000	Vlaams gemiddelde
16-24	14,8 (233)	14,7	13,5 (181)	14,6
25-34	18,0 (284)	20,1	17,1 (229)	16,7
35-44	20,8 (328)	19,9	19,6 (263)	19,1
45-54	17,7 (279)	16,5	17,1 (229)	16,6
55-64	14,2 (224)	15,0	13,4 (181)	13,2
65+	14,5 (228)	13,9	19,4 (261)	19,7

1996: N=1569; $\chi^2 = 12,78$; $p = ,026$

2000: N=1334; $\chi^2 = 2,60$; $p = ,76$

Tabel 2: procentuele verdeling over de opleidingsniveaus

	1996	Vlaams gemiddelde	2000	Vlaams gemiddelde
Geen onderwijs /lager onderwijs	22,2 (334)	28,3	25,0 (328)	26,8
Lager secundair onderwijs	22,7 (343)	21,7	22,2 (291)	22,9
Hoger secundair onderwijs	33,2 (501)	30,8	31,9 (417)	31,0
Niet-universitair hoger onderwijs	15,9 (239)	14,3	15,1 (198)	13,8
Universitair hoger onderwijs	6,0 (91)	4,8	5,7 (75)	5,5

1996: N=1500; $\chi^2 = 27,49$; $p < ,01$

2000: N=1320; $\chi^2 = 4,68$; $p = ,32$

Voor de bevolkingsgegevens werden de meest recente gegevens betreffende de enquête naar de arbeidskrachten (EAK) gebruikt. De weging van beide surveys gebeurde op basis van de bevolkingsgegevens van 2000. Dit impliceert echter dat de steekproef van 1996 lichtjes afwijkt ten opzichte van de bevolking van 1996.

Bijlage 2: Steekproefkenmerken*Tabel 3: procentuele verdeling over de geslachten*

Geslacht	1996	2000
Man	47,6 (751)	51,3 (690)
Vrouw	52,4 (826)	48,7 (655)

 $\chi^2=3,93$; $p=,047$ *Tabel 4: procentuele verdeling over het al dan niet hebben van kinderen*

Heeft u kinderen?	1996	2000
Ja	67,5 (1064)	68,7 (923)
Nee	32,5 (513)	31,3 (420)

 $\chi^2=0,53$; $p=,47$ *Tabel 5: procentuele verdeling over het al dan niet uitvoeren van betaald werk*

Betaald werk	1996	2000
Ja	52,5 (828)	53,6 (721)
Nee	47,5 (749)	46,4 (624)

 $\chi^2=0,35$; $p=,55$ *Tabel 6: procentuele verdeling over de professionele categorieën*

Professionele categorie	1996	2000
Ongeschoolde arbeider	9,0 (74)	9,6 (70)
Geschoolde arbeider	18,4 (153)	21,8 (157)
Bediende	42,7 (354)	36,8 (265)
Hoger bediende / kader	10,6 (88)	13,5 (97)
Kleine zelfstandige	10,9 (91)	9,2 (66)
Landbouwer	1,6 (13)	1,9 (14)
Vrij beroep	1,4 (11)	2,6 (19)
Ondernemingsleider	1,0 (8)	1,8 (13)
Groothandelaar	0,6 (5)	0,5 (4)
Andere	3,8 (31)	2,3 (17)

 $\chi^2=17,77$; $p=,038$

Tabel 7: procentuele verdeling over de beroepssectoren

Beroepssector	1996	2000
Primaire sector (landbouw, visserij,...)	2,7 (22)	4,9 (35)
Industrie	23,0 (189)	27,0 (195)
Handel en horeca	16,2 (133)	12,9 (93)
Diensten (bank- en verzekeringswezen,...)	30,3 (250)	11,1 (80)
Onderwijs, verzorging, cultuur	15,0 (124)	17,2 (124)
Ambtenarij of overheidsdienst	(niet in 1996)	11,8 (85)
Andere	12,8 (105)	15,2 (110)

$\chi^2=176,98$; $p<,001$

Tabel 8: procentuele verdeling over de activiteiten indien geen betaald werk

Activiteit	1996	2000
Gepensioneerd (brugpensioen, prepensioen,...)	35,8 (268)	50,0 (312)
Huisman/huisvrouw	28,9 (217)	18,8 (117)
Ziekte- of bevallingsverlof	1,6 (12)	2,1 (13)
Verlof zonder wedde / loopbaanonderbreking	0,3 (3)	0,3 (2)
Arbeidsongeschikt	1,3 (9)	3,1 (19)
Werkloos	10,7 (80)	7,3 (46)
Op zoek naar eerste werk	0,5 (4)	1,7 (11)
Volledig dagonderwijs	19,4 (145)	14,5 (91)
Andere	1,5 (11)	2,1 (13)

$\chi^2=51,10$; $p<,001$

Tabel 9: procentuele verdeling over de inkomenscategorieën: bij de omzetting van Belgische frank werd afgerond naar de dichtstbijzijnde 25 euro

Maandelijks gezinsinkomen in euro	1996	2000
Onbepaald	10,7 (159)	10,2 (137)
< 1000	17,3 (259)	13,2 (177)
1000 - 1349	16,2 (241)	15,1 (203)
1350 - 1999	22,3 (333)	20,5 (276)
2000 - 2724	22,7 (339)	22,7 (305)
2725 - 3100	4,7 (71)	7,0 (94)
> 3100	6,2 (92)	11,3 (153)

$\chi^2=37,95$; $p<,001$

Tabel 10: procentuele verdeling over de provincies

Provincie	1996	2000
Oost-Vlaanderen	20,6 (325)	23,3 (313)
West-Vlaanderen	18,5 (292)	18,9 (254)
Antwerpen	27,9 (440)	26,9 (362)
Limburg	12,0 (189)	12,2 (164)
Vlaams-Brabant	12,1 (191)	17,5 (235)
Brussel	8,9 (140)	1,3 (18)

$\chi^2=93,30$; $p<,001$

PRODUCTEN VAN DE ADMINISTRATIE PLANNING EN STATISTIEK

De APS-website is raadpleegbaar op de URL www.vlaanderen.be/aps. Ze bevat een schat aan Vlaamse overheidsstatistieken. Deze site is een ideaal startpunt voor wie in de openbare statistiek een eigen weg zoekt, een overzicht wil krijgen van surveyonderzoeken en goede voorbeelden van strategische planning en prestatiemetingen wil inkijken. Naast gegevens vindt u er ook lijsten van contactpersonen en methodologische handleidingen.

De administratie Planning en Statistiek geeft de volgende **publicaties** uit:

- VRIND (Vlaamse Regionale Indicatoren) geeft aan de hand van indicatoren een concreet beeld van wat de Vlaamse overheid doet, op welke terreinen ze actief is en welke resultaten ze behaalt.
U kunt de VRIND-rapporten schriftelijk bestellen bij de administratie Planning en Statistiek. U betaalt vooraf 15 euro voor de laatste editie (2001) door storting op rekeningnummer 091-2202012-44 van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement AZF, afdeling Algemene Administratieve Diensten, Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel. Zie ook www.vlaanderen.be/aps onder de rubriek *Publicaties*.
- PROFIEL VLAANDEREN wil Vlaanderen vergelijken met buurlanden en EU-15 op gebieden zoals bevolking, macro-economie, arbeidsmarkt, verkeer en vervoer, milieu. Profiel Vlaanderen is gratis verkrijgbaar bij de administratie Planning en Statistiek, Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel, tel. 02-553 57 84. U kunt de statistiekreeksen uit de brochure ook downloaden op de APS-website www.vlaanderen.be/aps onder de rubriek *Cijfers*.
- VLAANDEREN IN CIJFERS is een vouwfolder met de voornaamste socio-economische data over Vlaanderen en zijn partners. Deze vouwfolder is gratis verkrijgbaar bij de administratie Planning en Statistiek, Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel, tel. 02-553 57 84. U vindt geactualiseerde cijfers op de APS-website www.vlaanderen.be/aps onder de rubriek *Cijfers*.
- CONJUNCTUURNOTA VOOR VLAANDEREN verschijnt per kwartaal en geeft actuele informatie over de Vlaamse conjunctuurindicatoren, naast een situering in een ruimere, internationale context. De volledige cijferreeksen zijn downloadbaar op de APS-website www.vlaanderen.be/aps onder de rubriek *Cijfers*. U kunt eventueel ook gratis een gedrukte versie verkrijgen bij de administratie Planning en Statistiek, Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel, tel. 02-553 57 84.
- STATIVARIA is een publicatiereeks die originele data analyseert en informatie bezorgt die nuttig is bij de voorbereiding, de uitvoering en de evaluatie van het Vlaamse beleid. De publicaties zijn gratis verkrijgbaar bij de administratie Planning en Statistiek, Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel, tel. 02-553 57 84. De recentste uitgaven vindt u ook terug op de APS-website www.vlaanderen.be/aps onder de rubriek *Publicaties*.